जीवविचार प्रकरण.

गाथा मूळ सळंग श्री लाइन पैका टाइपथी,
गाथाओना छुटा शब्दोना अर्थ, गाथा मूळ,
शब्दार्थ भेगो तथा विस्तारार्थ तथा
जीवविचारना छुटा बोल.

जैन धर्मना तत्त्वनुं ज्ञान थवाने बाळ जीवोने
अति उपयोगी होवाथी
छपावी प्रसिद्ध करनार

श्री आद्य जैन धर्म प्रवर्तक सभा.
पांजरापोळ.

—:०:—

अमदावाद
"निर्मळ" प्रिन्टिंग प्रेसमां
छल्लुभाई ईश्वरदास त्रिवेदीए छाप्युं.

—:०:—

संवत १९६२. सने १९०६.

किम्मत साडा चार आना.

॥ अथ श्रीजीवविचारप्रकरणं ॥

॥ ॐ नमः सिद्धं ॥

भुवणपईवं वीरं,
नमिऊण भणामि अबुहबोहत्थं ॥
जीवसरूवं किंचि वि,
जह भणियं पुव्वसूरीहिं ॥ १ ॥
जीवा मुत्ता संसा,
रिणो य तस थावरा य संसारी ॥
पुढवि जल जलण वाऊ,
वणस्सई थावरा नेया ॥ २ ॥
फलिह मणि रयण विद्दुम,
हिंगुल हरियाल मणसिल रसिंदा

कणगाइ धाउ सेढी,
वन्निय अरणेट्टय पलेवा ॥ ३ ॥
अब्भय तूरी ऊसं,
मट्टी पाहाण जाइउ णेगा ॥
सोवीरंजण लूणा इ,
पुढविभेयाइ इच्चाई ॥ ४ ॥
भोमंतरिक्खमुदगं,
ओसा हिमकरग हरितणू महिया ॥
हुंति घणोदहिमाई,
भेआ णेगा य आउस्स ॥ ५ ॥
इंगाल जाल मुम्मुर,
उक्कासणि कणग विज्जुमाईया ॥

अगणिजियाणं नेया,
नायव्वा निउणबुद्धीए ॥ ६ ॥
उब्भामग उक्कलिया,
मंडलिमह(मुह)सुद्ध गुंजवायाय
घण तणु वायाईया,
नेया खलु वाउकायस्स ॥ ७ ॥
साहारण पत्तेया,
वणसइजीवा दुहा सुए भणिया ॥
जेसिमणंताणं तणु,
एगा साहारणा तेउ ॥ ८ ॥
कंदा अंकुर किसलय,
पणगा सेवाल भूमि फोडा य ॥

अल्लयतिय गज्जर मो,
ल वत्थुला थेग पल्लंका ॥ ए ॥
कोमलफलं च सव्वं,
गूढसिराइं सिणाइपत्ताइं ॥
थोहरि कुंआरि गुग्गुलि,
गलोयपमुहा य छिन्नरुहा ॥१०॥
इच्चाइणो अणेगे,
हवंति नेया अणंतकायाणं ॥
तेसिं परिजाणणठ्ठं,
लरकणमेयं सुए नणियं ॥ ११ ॥
गूढसिरसंधिपव्वं,
समनंगमहीरुगं च छिन्नरुहं ॥

साहारणं सरीरं,
तव्विवरीयं च पत्तेयं ॥ १२ ॥
एगसरीरे एगो,
जीवो जेसिं तु तेय पत्तेया ॥
फल फूल छल्लि कठ्ठा,
मूलग पत्ताणि बीयाणि ॥ १३ ॥
पत्तेयं तरुमुत्तं,
पंचवि पुढवाइणो सयललोए ॥
सुहुमा हवंति नियमा,
अंतमुहुत्ताउ अदिस्सा ॥ १४ ॥
संख कवड्डय गंडुल,
जलोय चंदणग अलस लहगाइ॥

मेहरि किमि पूयरगा,
बेइंदिय माइवाहाई ॥ १५ ॥
गोमी मंकण जूआ,
पिपीलि उद्देहिया य मक्कोडा ॥
इल्लिय घयमिल्लीउ,
सावय गोकीड जाईउ ॥ १६ ॥
गद्दहय चोर कीडा,
गोमयकीडा य धन्नकीडा य ॥
कुंथु गुवालिय इलिया,
तेइंदिय इंदगोवाई ॥ १७ ॥
चउरिंदिया य विछू,
ढिंकुण भमरा य भमरिया तिड्डा

मच्छिय डंसा मसगा,
कंसारी कविलडोलाई ॥ १८ ॥
पंचिंदिया य चउहा,
नारय तिरिया मणुस्स देवा य ॥
नेरइया सत्तविहा,
नायव्वा पुढवि भेएणं ॥ १९ ॥
जलयर थलयर खयरा,
तिविहा पंचिंदिया तिरिक्खा य ॥
सुसुमार मच्छ कच्छव,
गाहा मगरा य जलचारी ॥२०॥
चउपय उरपरिसप्पा,
भुयपरिसप्पा य थलयरा तिविहा

गो सप्प नउल पमुहा,
बोधव्वा ते समासेणं ॥ २१ ॥
खयरा रोमयपक्खी,
चम्मयपक्खी य पायडा चेव ॥
नरलोगाउ बाहिं,
समुग्गपक्खीवियय पक्खी ॥ २२॥
सव्वे जल थल खयरा,
समुच्छिमा गब्भया दुहा हुंति ॥
कम्मा कम्मग (महिया) भूमी,
अंतरदीवा मणुस्सा य ॥ २३ ॥
दसहा भवणाहिवई,
अठविहा वाणमंतरा हुंति ॥

जोइसिया पंचविहा,
दुविहा वेमाणिया देवा ॥ २४ ॥
सिद्धा पनरस भेया,
तित्थातित्थाइ सिद्धभेएणं ॥
एए संखेवेणं,
जीवविगप्पा समक्खाया ॥ २५ ॥
एएसिं जीवाणं,
सरीर माउ ठिई सकायम्मि ॥
पाणा जोणि पमाणं,
जेसिं जं अत्थि तं भणिमो ॥२६॥
अंगुलअसंखभागो,
सरीरमेगिंदियाण सव्वेसिं ॥

जोयण सहस्स महियं,
नवरं पत्तेयरुरकाणं ॥ २७ ॥
बारस जोयण तिन्नेव,
गाऊश्रा जोयणं च श्रणुकमसो
बेइंदिय तेइंदिय,
चउरिंदिय देह मुच्चत्तं ॥ २८ ॥
धणुसयपंच पमाणा,
नेरइया सत्तमाइ पुढवीए ॥
तत्तो श्रद्धद्धूणा,
नेया रयणप्पहा जांव ॥ २९ ॥
जोयण सहस्स माणा,
मछा उरगा य गप्नया हुंति ॥

धणुह पुहुत्तं परकी,
भुअचारी गाउअ पुहुत्तं ॥३०॥
खयरा धणुहपुहुत्तं,
भुअगा उरगा य जोयणपुहुत्तं ॥
गाउअ पुहुत्त मित्ता,
समुच्छिमा चउपया भणिया ३१
उच्चेव गाउआइं,
चउप्पया गब्भया मुणेयव्वा ॥
कोसतिगं च मणुस्सा,
उक्कोस सरीरमाणेणं ॥ ३२ ॥
ईसाणंत सुराणं,
रयणीउ सत्त हुंतिउच्चत्तं,

छग छग छग चउगेवि,
ऊ णुत्तरेइक्किकपरिहाणी ॥३३॥
बावीसा पुढवीए,
सत्त य आउस्स तिन्नि वाउस्स ॥
वाससहस्सादस तरु,
गणाण तेऊ तिरित्ताउ ॥ ३४ ॥
वासाणि बारसाऊ,
बेइंदियाणं तेइंदियाणं तु ॥
अऊणापन्न दिणाइं,
चउरिंदीणं तु छम्मांसा ॥ ३५ ॥
सुरनेरइयाण ठिई,
उक्कोसा सागराणि तित्तीसं ॥

चउपय तिरिय मणुस्सा,
तिन्निय पलिउवमा हुंति ॥ ३६ ॥
जलयर उरभुयगाणं,
परमाऊ होइ पुव्वकोडीउ ॥
पक्खीणं पुण भणिउ,
असंखभागो य पलियस्स ॥ ३७ ॥
सव्वे सुहुमा साहा,
रणा य समुच्छिमा मणुस्सा य ॥
उक्कोस जहन्नेणं,
अंतमुहुत्तं चियजियंति ॥ ३८ ॥
उगाहणाउ माणं,
एवं संखेवउ समक्खायं ॥

जे पुण इत्थ विसेसा,
विसेससुत्ताउ ते नेया ॥ ३९ ॥
एगिंदिया य सव्वे,
असंख उस्सप्पिणी सकायम्मि ॥
उववज्जंति चयंति य,
अणंतकाया अणंताउ ॥ ४० ॥
संखिज्ज समा विगला,
सत्तठ भवा पणिंदि तिरि मणुआ
उववज्जंति सकाए,
नारयदेवा य नो चेव ॥ ४१ ॥
दसहा जिआण पाणा,
इंदि उसासाउजोग बल रूवा ॥

एगिंदिएसु चउरो,
विगलेसु छ सत्त अठेव ॥ ४२ ॥
असन्निसन्नीपंचिं,
दिएसु नवदस कमेण बोधव्वा ॥
तेहिं सह विप्पओगो,
जीवाणं भण्णए मरणं ॥ ४३ ॥
एवं अणोरपारे,
संसारे सायरम्मि भीमम्मि ॥
पत्तो अणंतखुत्तो,
जीवेहिं अपत्तधम्मेहिं ॥ ४४ ॥
तह चउरासी लक्खा,
संखा जोणीण होइ जीवाणं ॥

पुढवाईणं चउएहं,
पत्तेयं सत्त सत्तेव ॥ ४५ ॥
दस पत्तेय तरूणं,
चउदस लक्खा हवंति इयरेसु ॥
विगलिंदिएसु दो दो,
चउरो पंचिंदि तिरियाणं ॥ ४६ ॥
चउरो चउरो नारय,
सुराण मणुआण चउदस हवंति
संपिंडिआउ सव्वे,
चुलसी लक्खाउ जोणीणं ॥४७॥
सिद्धाणं नत्थि देहो,
न आउ कम्मं न पाण जोणीउ॥

साइ अणंता तेसिं,
ठिई जिणंदागमे भणिया ॥४८॥
काले अणाइनिहणे,
जोणि गहणम्मि भीसणे इत्थ ॥
भमिया भमिहंति चिरं,
जीवा जिणवयण मलहंता॥४९॥
ता संपइ संपत्ते,
मणुअत्ते दुल्लहे वि संमत्ते ॥
सिरि संतिसूरि सिट्ठे,
करेह भो उज्जमं धम्मे ॥ ५० ॥
एसो जीववियारो,
संखेवरुईण जाणणाहेऊ ॥

संखित्तो उध्दरिउ,
रुद्दाउ सुयसमुद्दाउ ॥ ५१ ॥
इति जीवविचार प्रकरणं समाप्तम्

॥ अथ श्री जीवविचार प्रकरण प्रारंभः ॥

गाथा १ लीना छूटा शब्दना अर्थ.

भुवण=भुवन (त्रण) स्वर्ग, मृत्यु अने पाताल.
पइवं=दीवो (दीवा समान.)
वीरं=महावीर स्वामीने.
नमिऊण=नमीने, वांदीने.
भणामि=हुं कहुंछुं.
अबुह=बोध विनाना (अज्ञानी).
बोहत्थं=बोध करवाने अर्थे.
जीवसरुवं=जीवनुं स्वरुप.
किंचिवि=लेशमात्र.
जह=जेम, जेवी रीते.
भणियं=कह्युं छे.
पुव्व=पूर्वना.
सूरिहिं=सूरिओए, आचार्योए.

गाथा १ ली.

भुवण पइवं वीरं, नमिऊण भणामि अबुह बोहत्थं ॥ जीव सरूवं किंचिवि, जह भणियं पुव्व सूरीहिं ॥ १ ॥

शब्दार्थ–त्रण भुवनमां दीवा समान श्री वीर प्रभुने नमस्कार करीने जेम पूर्वना आचार्योए कह्युं छे

तेम अज्ञानि जीवोने बोध थवाने अर्थे कांइक पण जीवनुं स्वरुप हुं कहुंछुं ॥ १ ॥

विस्तारार्थ-त्रण भुवनने विषे दीवा समान अने सर्व पापने दुर करनार एवा वीर स्वामिने वंदन करीने पूर्व सूरिओए आगममां कह्युं छे तेम तत्त्वविचारमां अजाण जीवोने बोध थवाने अर्थे कांइक जीवनुं स्वरुप हु कहुंछुं ॥ १ ॥

गाथा २ जीना छूटा शब्दना अर्थ.

जीवा=जीव.
मुत्ता=मुक्ति पामेला, मुक्त.
संसारिणो=संसारी जीवो
य=वली.
तस=त्रस (हाले चाले ते).
थावरा=स्थावर (स्थिर रहे ते).
संसारी=संसारी.
पुढवि=पृथ्वीकाय.
जल=पाणीना जीव—अप्पकाय.
जलण=अग्नि, तेउकाय.
वाउ=वायरो, वाउकाय.
वणस्सइ=वनस्पति, शाकभाजी.
थावरा=स्थावर.
नेया=जाणवा.

जीवा मुत्ता संसा, रिणोय तस थावरा य संसारी ॥ पुढवि जल जलण वाऊ, वणस्सई थावरा नेया ॥ २ ॥

शब्दार्थ—जीवो बे प्रकारना छे, एक मुक्तिना अने बीजा संसारी, संसारी जीवो बे प्रकारना एक त्रस अने बीजा स्थावर. पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउका-

य, वाउकाय अने वनस्पतिकाय ए पांच स्थावर जाणवा.

विस्तारार्थ–जीवना बे प्रकार छे, एक मोक्षना अने बीजा संसारी; तेमां जेओ समस्त कर्मरूप पडलोनो नाश करीने मोक्षपद पाम्या छे ते सिद्ध अने बीजा जेओ संसारमां चार गतिमां भमेछे ते संसारी; तेमां संसारी जीवना त्रस ने स्थावर एवा बे भेद छे. तेमां वळी स्थावरना पांच भेद छे, ते आ प्रमाणेः– १. पृथ्वीकाय (माटी पाषाणादिकना जीव) २. अप्काय (पाणीना जीव) ३. तेउकाय (अग्निना जीव) ४. वाउकाय (वायराना जीव) ५. वनस्पतिकाय (भाजीपाळादिकना जीव). एवी रीते स्थावर जीव जाणवा.

गाथा ३ जीना छूटा शब्दना अर्थ.

फलिह=स्फटिक रत्न.
मणि=मणि रत्न.
रयण=रत्न.
विद्रुम=परवाळां.
हिंगुल=हिंगलोक.
हरियाल=हडताल.
मणसिल=मणसील.
रसिंदा=पारो.
कणगाइ=कनकादि (सोनु विगेरे)
धाउ=धातु.
सेढी=खडी.
वन्निय=लाल रंगनी माटी (रमची).
अरणेट्टय=अरणेटो (एक जातनो पथ्थर).
पलेव=पारेवा जातनो पथ्थर.

फलिह मणि रयण विद्रुम, हिंगुल हरियाल म-

णसिल रसिंदा ॥ कणगाइ धाउसेढी, वन्निय अरणेट्टय पलेवा ॥ ३ ॥

— —

शब्दार्थ—स्फटिक, मणि, रत्न, प्रवालां, हिंगलो, हरताल, मणसिल, पारो, सोनादि सात धातुउ, खरी, रमजी, पाषाणनी साथे मलेली धोली माटी, पारेवो पाषाण ॥ ३ ॥

विस्तारार्थ—स्फटिक, समुद्रमां उत्पन्न थतां चंद्र कांतादिक मणि, खाणमां उत्पन्न थतां रत्न वज्र कर्केतनादिक, परवाला, हिंगलो, हडताल, मणसील, पारो, कनकादिक सात धातुओ एटले सोनुं, रुपुं, त्रांबु, कथीर, जसत, सीसुं, लोढुं ए वधी अग्निना संयोगे तेउकाय छे अने अग्निना संयोग विना जेवी निकळी तेवी हालतमां पृथ्वीकाय छे. खडी के चाक, रमची के लाल रंगनी माटी, अरणेट्टो पाषाण के पथ्थरना ककडा साथे मलेली धोळी माटी तथा पारेवो पाषाण ॥ ३ ॥

गाथा ४ थीना छूटा शब्दना अर्थ.

अब्भय=अबरख.
तूरि=एक जातनी माटी.
ऊसं=खारो, उस.
मट्टी=माटी.
पाहाण=पथरा.
जाइओ=जातीओ.
णेगा=अनेक.
सोवीरंजण=सुरमो.
लूणाइ=मीठुं विगेरे.
पुढवि=पृथ्वीकाय.
भेआइ=भेदो.
इच्चाइ=इत्यादि.

अप्पय तूरी ऊसं, मट्टी पाहाण जाइऊ णेगा॥
सोवीरंजण लूणाई, पुढवि भेआई इच्चाई ॥४

शब्दार्थ–पांच वर्णनो अबरख, तेजंतुरी, खारी माटो, माटी, अनेक पाषाणनी जातीऊ, सूरमो अने सिंधव आदि, इत्यादि पृथ्वीकायना भेदो जाणवा.

विस्तारार्थ–पांच वर्णनो अवरख जे सोनी लोको सोनुं गाळवाना काममां ले छे अथवा वैद्य लोको दवामां तेनी भस्म करी वापरेछे ते. कापडने पास देवाना काममां जे वापरेछे ते तेजंतुरी. ऊस कहेतां खारवाली जमीनमां उत्पन्न थएली माटी के खारो; एम माटी अने पाषाणनी काळी, नीली. राती पीली, धोळी एवी अनेक जातीओ छे तथा आंखमां आंजवानो सुरमो, (लुणाइ) सिंधव साजी, बीडलवण, काचलवण अने समुद्रलवण इत्यादिक पृथ्वीकायना भेदो जाणवा ॥ ४ ॥

गाथा ५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

भोम=पृथ्वीनुं.
अंतरिक्खं=आकाशनुं.
उदगं=पाणी.
ओसा=ओसनुं पाणी, झाकल.
हिम=हेम, बरफ.
करग=करा.
हरितणू=लीली वनस्पति उपरनुं पाणी.
महिआ=वरसादनी फरफर, धुंमर.
हुंति=होय.
घणोदहि=घनोदधि.
भेया=भेदो.
णेगाओ=अनेक.
आउस्स=अप्कायना.

भोमं तरिक्ख मुदगं, उसा हिम करग हरित्त-
णू महिआ ॥ हुंति घणो दहिमाइ, भेआणे
गाय आउस्स ॥ ५ ॥

शब्दार्थ—पृथ्वीनुं पाणी, आकाशनुं पाणी, उसनुं
पाणी, हिमनुं पाणी, करानुं पाणी, लीला घास
उपरनुं पाणी, धुवरीनुं पाणी अने घनोदधिनुं पाणी
इत्यादि अप्कायना अनेक भेदो होयछे. ॥ ५ ॥

विस्तारार्थ- (भोम) जमीन मांहेनुं पाणी जेवुं के कुवादिनुं. (अं-
तरिक्ख मुदगं) एटले तळाव सरोवर विगेरेमां जे वरसादनुं
पाणी भराय छे ते. (ओसा) एटले झाकळ पडेछे ते जेने
ओस के तुसार कहेछे. (हिम) एटले हेम पडेछे ते. (करग)
एटले चोमासामां वरसाद वरसतो होय छे त्यारे पवनना योगे
पाणी बंधाइ कठण थइ धोळा पथरा जेवा करा पडे छे ते.
(हरितणु) एटले लीला घास अथवा बीजी कंइ वनस्पति
उपर जे [illegible]ना दाणा जेवां पाणीनां टीपां बंधाय छे ते.
(महिआ) एटले आकाशमां वादळां थइ आवेछे त्यारे झीणी
झीणी फरफर पडेछे ते. ए प्रमाणे अपकायना घनोदधि आ-
दि बीजा पण घणा भेदो थायछे ॥ ५ ॥

गाथा ६ ठीना छूटा शब्दना अर्थ.

इंगाल=अंगारानो.
जाल=ज्वालानो.
मुम्मुर=भरसाड(उनी राखोडी)
उक्का=उलकापात (तारा तथा अग्निनो वरसाद).
कणग=कणीआ (आकाशमांथी उडता कणीआ).
विज्जुं=वीजली.
आइआ=आदी.
अगणि=अग्निकाय.
जीआणं=जीवोना.
भेया=भेदो
नायव्वा=जाणवा.
निउण=निपुण, डाही.

इंगाल जाल मुम्मुर, उक्कासणि कणग विज्जु-माईआ ॥ अगणि जिआणंभेआ, नायव्वा निउण बुद्धिए ॥ ६ ॥

शब्दार्थ–अंगारानो अग्नि, जालनो अग्नि, भरसाडनो अग्नि, उल्कापातनो अग्नि, वज्रनो अग्नि, कणीआनो अग्नि अने विजलीनो अग्नि, इत्यादि अग्निकाय (तेउकाय) जीवोना भेदो सूक्ष्म बुद्धिथी जाणवा.

विस्तारार्थ–(इंगाल) एटले अंगारा एटले लाकडां के छाणना कोयला बळी जायछे त्यारे अग्निनी झाल रहेती नथी ने लालचोळ चळकता कटका रहेछे ते. (जाल) एटले ज्वाला. (मुम्मुर) एटले भरसाड अथवा अग्निनी झालमांथी जे झीणा झीणा कणीया नीकळे छे ते. (उक्का) एटले कोइक

वेळा आकाशमांथी अग्निनो वरसाद थाय छे ते अथवा न-क्षत्र पडेछे ते, जेने उल्कापात कहे छे. (अशणी) एटले व-ज्रनो मार मारतां जे अग्नि पडे छे ते. (कणग) कोइक व-खत आकाशमां अग्निना तणखा उडता देखाय छे तेने क-णीआनो अग्नि कहे छे. (विज्जुआइ) विजळी आदिक जे चोमासामां जोवामां आवे छे ते अने कोइक वखते जमीन उ-पर पडे छे ते. इत्यादिक अग्निकायना भेदो निपुण बुद्धिए जाणवा लायक छे. ॥ ६ ॥

गाथा ७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

उब्भामग=उद्भ्रामक, उंचे लइ जाय तेवो.
उक्कलिया=उत्कलिक, नीचो पडतो.
मंडलि=मंडलिक, वंटोलियो.
मुह=महावायु.
सुद्ध=शुद्धवायु.
गुंज=गुं रव करतो वायु.
घण=घनवायु.
तणु=तनवायु.
वायाइया=वातादिक.
भेया=भेदो.
खलु=निश्चे.
वाउकायस्स=वाउकायना.

उब्भामग उक्कलिया, मंडलि मुह सुद्ध गुंजवा-याय ॥ घणतणु वायाईया, भेया खलु वाउ-कायस्स ॥ ७ ॥

शब्दार्थ—उद्भ्रामक वायु, उत्कलिक वायु, मंडलि

वायु, महा वायु, शुद्ध वायु, गुंजारव करतो वायु, अने घनवायु तथा तनवायु विगेरे वाउकायना भेदो निश्चे जाणवा ॥ ७ ॥

विस्तारार्थ–(उद्भ्रामक) एटले आकाशमां उंचे तृणादिकने भमावे छे ते. (उत्कलिक) एटले नीचे पडतो वायु. (मंडलि) एटले फरतो गोळ वहातो वायरो के वंटोळीओ. (मुह) मोटो वायरो. (सुद्ध) एटले मंद मंद वातो वायरो. (गुंजवायाय) एटले गुंजारव करतो वायरो. (घणतणु) एटले घनवायु अने तनवायु जेने आधारे नरक तथा देवलोकादिक रहेला छे ते. (खलु) एटले निश्चे, ए प्रमाणे (वायाइया) एटले वातादिक (भेया वाउकायस्स) एटले वाउकायना भेदो जाणवा.

गाथा ८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

साहारण=साधारण.
पत्तेया=प्रत्येक.
वणसइ=वनस्पतिकाय.
दुहा=बे प्रकारे.
सुए=सुत्रने विषे.
भणिया=कह्या छे.
जेसिं=जेमनुं.
अणंताणं=अनंत जीवोनुं.
तणु=शरीर.
एगा=एक.
साहारणा=साधारण.
तेउ=तेओ.

साहारण पत्तेया, वणसइ जीवा दुहा सुए भणिया ॥ जेसि मणंताणं तणु, एगा साहारणा तेऊ ॥ ८ ॥

शब्दार्थ—साधारण अने प्रत्येक एवा वनस्पतिकाय जीवोना बे भेदो सुत्रोमां कह्या छे. तेमां जे अनंत जीवोनुं एक शरीर होय ते साधारण जाणवा. ८

विस्तारार्थ—वनस्पतिकाय जीवोना साधारण अने प्रत्येक, ए बे भेद सुत्रोमां कह्या छे तेमां जे अनंत जीवोनुं एक शरीर होय तेओ साधारण वनस्पतिकाय जाणवा ॥ ८ ॥

गाथा ए मीना छूटा शब्दना अर्थ.

कंदा=कंद.
अंकुर=फणगा.
किसलय=कुंपलो.
पणगा=पांच वर्णनी नीलफुल.
सवाल=सेवाल.
भूमिफोडा=बिलाडीना टोप.
अल्लयतिय=आर्द्रकत्रिक (लीलु आदु लीली हलदर अने लीलो कचुरो.
गज्जर=गाजर.
मोथ्थ=मोथनी भाजी.
वथ्थुला=एक जातनी भाजी.
थेग=थेकनी भाजी.
पल्लंका=पालानी भाजी.

कंदा अंकुर किसलय, पणगा सेवाल भूमि फोडाय ॥ अल्लय तिय गज्जर मोत्थ, वत्थुला थेग पल्लंका ॥ ए ॥

शब्दार्थ—सूरण विगेरे सर्व जातिना कंद, अंकुरा, कुंपलो, पांच वर्णनी लीलफुल, सेवाल, बिलाडीना

टोप, अने त्रण जातनुं आदु, गाजर, मोथनी, व-
त्थुलानी, थेगनी, पल्लंकानी भाजी ॥ ए ॥

विस्तारार्थ–(कंदा) एटले सुरण विगेरे सर्व जातिनां कंद, (अं-
कुर) एटले बहार नीकळेला अंकुरा, (किसलय) सधी जा-
तना कुंपलना नवा टसा फुटे ते पांदडां· (पणगा सेवाल) ए-
टले पांच वर्णनी सेवाल जे पाणी उपर रंगरंगनी फुलीओ थाय
छे ते· (भूमिफोडा) एटले जमीनमांथी छत्रना आकारे चो-
मासामां नीकळे छे ते बिलाडीना टोप, (अ) एटले वळी
(अल्लयतिय) आद्रकत्रिक एटले लीलु आदु, लीली हलदर
तथा लीलो कचुरो. (गज्जर) एटले गाजर, (मोथ्थ, वथ्थु-
ला, थेग, पल्लंका) एटले मोथनी, वथ्थुलानी भाजी तथा थे-
गी अने पालखु नामनुं शाक कहेवायछे ते ॥ ९ ॥

गाथा १० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

कोमल=कुंणा, कुमला·
फलं=फल·
सव्वं=सर्व·
गूढ=छानी·
सिराइं=कणसलां आदि.
सिणाइ=शणादि.
पत्ताइं=पांदडां·

थोहरी=थुअर·
कुंआरी=कुंवर·
गुग्गुली=गुगल·
गलोइ=गलो·
पमुहाइ=प्रमुख.
छिन्नरुहा=छेदीने वाववाथी फ-
री उगे ते·

कोमल फलं च सव्वं, गूढ सिराइं सिणाइ प·
त्ताइं ॥ थोहरि कुंआरि गुग्गुलि, गलोय प-

मुहाय छिन्नरुहा ॥ १० ॥

शब्दार्थ–वली सर्व जातिनां कोमल फल, जेनो कणसलो, नसो, सांधो प्रगट न देखाता होय ते, शण विगेरेनां पांदडां, सर्व जातनो थोर, गुगल, गलो ए विगेरे जे छेद्यां छतां फरी उगे ते ॥ १० ॥

विस्तारार्थ–(कोमल फलं च सव्वं) सर्व जातीनां कोमल फल जेमां बीआं न थयां होय ते. अने (गूढसिराइ) एटले कणसलां के पाख देखातां न होय तथा जेनी नस के सांधा खुल्ला देखाता न होय. (सिणाइ पत्ताइं) शणादिकनां पांदडां (थोहरि) थोरीआनी बधी जातो, एमां कंटाली तथा खरसाणी पण आवी जाय. (कुंआरि) कुंवरनुं पाठुं जे मच्छर विगेरे दुर करवा माटे घरमां टांगी मुकवामां आवेछे. (गुग्गुलि) एटले गुगल. (गलोय पमुहा) एटले गलो, गडुची के गडु ए वेलना जेवी थायछे अने ताव विगेरे दरदो मटाडवा खप लगाडे छे. (आइ) एटले ए आदि बीजा पण सर्वे जे (छिन्नरुहा) एटले जे छेद्या पछी फरीथी वावीए तो उगेछे ते बधी अनंतकाय के साधारण वनस्पतिकाय जाणवी ॥१०॥

गाथा ११ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

इच्चाइणो=इत्यादि.
अणेगे=अनेक

हवंति=होयछे.
भेया=भेदो,

अणंतकायाणं=अनंतकायना.
तेसिं=तेमने.
परि=विशेषे, समस्त प्रकारे.
जाणणथ्थं=जाणवाने अर्थे.
लरकवणं=लक्षण.
एयं=आ.
सुए=सूत्रने विषे.
भणियं=कह्युं छे.

इच्चाइणो अणेगे, हवंति भेआ अणंतकाया-
णं ॥ तेसिं परिजाणणठं, लरकण मेयं सुए-
भणियं ॥ ११ ॥

शब्दार्थ—इत्यादि अनंतकाय जीवोना, अनेक भेदो होयछे. तेमने जाणवा माटे आ नीचे लखेलुं लक्षण सूत्रमां कह्युं छे ॥ ११ ॥

विस्तारार्थ—(इच्चाइणो अणंतकायाणं अणेगे भेआ हवंति) एटले इत्यादिक अनंतकाय जीवोना पिंड, कचूर तथा गिरिकर्णिकादिक अनेक भेदो होयछे. (तेसिं परिजाणणथ्थं) एटले तेमने समस्त प्रकारे जाणवा माटे (लरकवणमेयं सुए भणियं) एटले आ लक्षणो सुत्रोमां कह्यां छे ॥ ११ ॥

गाथा १२ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

गूढ=छानी.
सिर=कणसलो.
संधि=सांधा.
पव्वं=गांठा.
समभंगं=सरखा भागे.
अहिरुगं=तांतणा विनानुं.
छिन्नरुहं=छेदीनेवाव्याथी उगे ते.
तत्=तेथी.

विवरियं=विपरीत लक्षणवाली.	पत्तेयं=प्रत्येक वनस्पतिकाय.

गूढ सिर संधि पव्वं, समभंग महीरुगं च छिन्न-
रुहं ॥ साहारणं सरीरं, तव्विवरियं च पत्तेयं ॥

शब्दार्थ—जेनां कणसलां, सांधा के गांठो न देखाती होय, भागी नांखवाथी जेना सरखा बे भाग थता होय, जे रेसा विनाना होय, तथा जे छेदीने वावीए तोपण फरीने उगे ते साधारण वनस्पतिकायनां शरीर कहेवाय अने तेनाथी विपरीत लक्षणवाली वनस्पति होय ते प्रत्येक जाणवी. १२

विस्तारार्थ—(गुढ सिर संधि पव्वं) एटले गुप्त के छांनां के देखयामां न आवे एवां कणसलां के टोचो, सांधा के नसो, पर्व के गांठा जेनां होय तथा (समभंग महिरुगं च छिन्नरुहं) एटले भाग्याथी बे सरखा ककडा थइ शकता होय, जेमां तांतणा न होय, वळी छेदीने फरी वावीए तो उगता होय ए सर्व जातना वृक्षने (साहारणं सरीरं) साधारण वनस्पतिकाय के अनंतकाय कहीए. पण (तव्विवरियं च पत्तेयं) एटले तेथी विपरीत लक्षणवाळी वनस्पति होय ते प्रत्येक कहेवाय.

गाथा १३ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

एग=एक.	एगो=एक.
सरिरे=शरीरने विषे.	जीवो=जीव.

जेसिं=जेमनुं.
तु=ते.
तेय=तेने.
पत्तेया=प्रत्येक वनस्पतिकाय.
फल=फल.
फूल=फुल.
छल्लि=छाल.
कट्ठा=काष्ठ—लाकडुं.
मूलग=मूल.
पत्ताणि=पांदडां.
बीआणि=बीज.

एग सरीरे एगो, जीवो जेसिं तु तेय पत्तेया ॥
फल फूल छल्लि कट्ठा, मूलग पत्ताणि बी-
आणि ॥ १३ ॥

शब्दार्थ—वली जेमनां एक शरीरने विषे एक जीव होय ते प्रत्येक जाणवा. ते प्रत्येक वनस्पतिकायना सात भेद छे. सर्व जातिनां फल, फुल, छाल, लाकडां, मूल, पांदडां अने बीज ए सर्वे प्रत्येक वनस्पतिकाय जाणवा ॥ १३ ॥

विस्तारार्थ—(जेसिं एग सरिरे एगो जीवो) एटले एक शरीरने विषे एक जीव जे वृक्षने विषे होय (तेय पत्तेया) तेने प्रत्येक वनस्पतिकाय जाणवा. तेना नीचे प्रमाणे सात प्रकार छे. (फल, फूल, छल्लि, कट्ठा, मूलग पत्ताणि, बीआणि) एटले सर्व जातनां फल, सर्व जातनां फूल, उपली छाल के त्वचा, सर्व जातनुं लाकडुं, भोंय तळीआनुं थड, सर्व जातनां पांदडां

सर्व बीज. ए साते ठेकाणां प्रत्येक जूदा जूदा जीवरूप होवाथी एमने प्रत्येक वनस्पतिकाय कह्या छे. ए रीते बादर पृथिव्यादीक पांच स्थावरना भेद विस्तारथी कह्या ॥ १३ ॥

गाथा १४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

पत्तेयं तरु=प्रत्येक वनस्पतिकाय.	सुहुमा=सूक्ष्म.
मुत्तं=मुकीने.	हवंति=होयछे.
पंचवि=पांच प्रकारनाए.	नियमा=निश्चे.
पुढवाइणो=पृथ्वीकायादि.	अंतमुहूत्त=अंतर्मुहूर्त.
सयल=सकल.	आउ=आयुष्य.
लोए=लोकने विषे.	अदिस्सा=अदृष्य (आंखे देखाय नहि तेवा).

पत्तेयं तरु मुत्तं, पंचवि पुढवाइणो सयल लोए ॥ सुहुमा हवंति नियमा, अंत मुहुत्ताउ अदिस्सा ॥ १४ ॥

शब्दार्थ—प्रत्येक वनस्पतिकाय मूकीने चौद राजलोकने विषे सूक्ष्म एवा पांचे पृथ्वीकायादि निश्चे अंतर्मुहूर्त्तना आयुष्यवाला अने अदृश्य होयछे. १४

विस्तारार्थ—(पत्तेयं तरु मुत्तं) एटले प्रत्यक वनस्पतिकाय मूकीने (पंचवि पुढवाइणो सयल लोए) एटले पृथ्वीकायादि पांचे सकल चौद राजलोकमां (सुहुमा हवंति नियमा) नक्की

सुक्ष्म होयछे. अने (अंत मुहुत्ताउ अहिस्सा) एटले अंतर्मुहूर्त्तना आयुष्यवाला अने अदृश्य होयछे. एटले के चर्मचक्षुथी पण जोइ शकाता नथी माटे ए सूक्ष्म केहवायछे. ए प्रमाणे पांच स्थावर सूक्ष्म अने पांच बादर मळी दश भेद थया अने प्रत्येक वनस्पतिकाय बादर ज होय पण सूक्ष्म होय नहि माटे तेनो एक भेद गणतां अगीआर थया अने ते अगीआर भेदने पर्याप्ता अने अपर्याप्ताए गणतां स्थावरना बावीस भेद थया. हवे आगळ त्रसना भेदो बतावे छे. तेना चार प्रकार छे. बेइंद्रि, तेइंद्रि, चउरिंद्रि अने पंचिंद्रि तेमां प्रथम बेइंद्रि त्रस जीवना भेद बतावेछे ॥ १४ ॥

गाथा १५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

संख=शंखला.
कवड्डय=कोडा.
गंडोल=गंडोला.
जलोय=जलो.
चंदणग=चंदनक, स्थापनाचार्य, अरिया, अक्ष.
अलस=अलसीयां.
लहगाइ=लाळिया जीव.
मेहरि=मेर (लाकडामांथतो)
किमि=करमिया.
पूयरगा=पोरा.
माइवाहाइ=चूडेल.

संख कवड्डय गंडुल, जलोय चंदणग अलस लहगाई ॥ मेहरि किमि पूयरगा, बेइंदिय माइवाहाई ॥ १५ ॥

शब्दार्थ--शंख, कोमा, गंमोला, जलो, चंदनक, (अ-
रिया), अलसियां, लाळीया, मेर (लाकमामां थता
कोमा), करमीया, पोरा अने चूमेल विगेरे बेइंदि
जीवो जाणवा ॥ १५ ॥

विस्तारार्थ-(संख) एटले दक्षिणावर्त प्रमुख नाना मोटा संख, (कवड्डय) एटले कपर्दक कोडा के कोडीओ. (गंडुल) एटले गंडोला के पेटमां मोटा करमीया थाय छे ते. (जलो-य) एटले जलो जे शरीरमांथी मडदाल लोही चुशी काढवाने मूकवामां आवे छे ते. (चंदणग) एटले अक्ष के अरिया जे साधु महाराज स्थापनामां राखे छे ते. (अलस) एटले अळसियां के भूनाग जे सापना आकारे लाल रंगवाळां घणां पातळां चोमासामां घणे ठेकाणे जोवामां आवेछे, अने वरसाद बंध पड्या पछी बीलकुल जोवामां आवतां नथी. (लहगाइ) एटले रांधेलुं अन्न वाशी रही जवाथी केटलेक वखत गये तेमां जे जीव पडेछे ते लाळीया जीव. (मेहरि) एटले लाकडामां कीडा थायछे ते जेने मेर कहेछे ते. (किमि) एटले कृमि एटले एक जातना कीडा जेवा के हरस के मसा तथा गुमडाना परुमां कीडा थाय छे ते. (पूअरगा) एटले राता रंगना काळा मोंवाळा पाणीमां उत्पन्न थता कीडा जेने पोरा कहे छे. (माइवाहाइ) एटले मातृवाहा एटले चुडेल विगेरे जीवो तेमां माणसना शरीरमां वाळा थाय छे ते पण लेवा. (बेइंदिय) एटले आ बधा बेइंद्रि जीवो जाणवा. ते पाणीमां अने

जमीनमां उत्पन्न थाय छे. तेना घणा प्रकार छे, तेने फरस-इंद्रि (त्वचा) अने रसइंद्रि (जीभ) ए बे इंद्रियो होयछे.

गाथा १६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

गोमी=कानखजूरा.
मंकण=मांकड.
जूआ=जू.
पिपीलि=कीडीओ.
उद्देहिआ=उधेइ.
मक्कोडा=मंकोडा.
इल्लिय=येल.
घयमिल्लिय=घीमेलो.
सावय=सवा.
गोकीड=गींगोडा.
जाइओ=जातिओ.

गोमी मंकण जूआ, पिपीलि उद्देहियाय मक्कोडा ॥ इल्लिय घयमिल्लीउ, सावय गोकीड जाईउ ॥ १६ ॥

शब्दार्थ–कानखजूरा, मांकड, जु, कीडीयो, उधेइ, वली मंकोडा, येलो, घीमेलो सवा, गींगोडानी जातियो ॥ १६ ॥

विस्तारार्थ–(गोमी) एटले कानखजूरा, तेने घणा पग होयछे अने माणसना कानमां पेशी जायछे त्यारे घणी इजा करेछे. (मंकण) मांकड के जे माणसनी सुवानी तळाइ के गोदडामां थाय छे ते. (जूआ) एटले माणसना मांथाना वाळमां अथवा शरीरना मेलने लीधे कपडामां उत्पन्न थाय छे ते जू-

ओ के लीखो. (पिपीलि) एटले कीडीयो ते राती के काळी एवी घणी जातनी होयछे तेने संस्कृतमां पिपीलिका कहेछे. (उद्देहिया) एटले उधेइ जे झाडमां के लाकडामां के घरमां ज्यां ज्यां प्रवेश करे छे त्यां त्यां पोतानुं शरीर माय तेवडुं घर बनावीने तेमांथी वृक्षादिकने खाती खाती चाली जाय छे. (य) एटले वली (मक्कोडा) एटले मंकोडा के जे गोळ जेवा मीठा पदार्थ ज्यां होयछे त्यां के बावळना थडमां जोवामां आवेछे. (इल्लीआ) येलो के जे धान्यादिकमां उत्पन्न थाय छे ते. (घयमिल्लीओ) एटले घीमेलो जे घीमां उत्पन्न थाय छे ते. (सावय) एटले सवा के जे मांथा सिवाय माणसना हरकोइ अवयवना वाळना थडमां थायछे तेमां घणुं करीने पांपणमां थाय छे. अने ते माणसना शरीरमां उत्पन्न थाय छे त्यारे एम धारवामां आवे छे के ते माणसने भविष्यकाळमां कांइ दुःख आवी पडशे. (गोकीड जाइओ) एटले गाय प्रमुख पशुना शरीरना अवयवोमां उत्पन्न थायछे ते. चिच्चडि अथवा गींगोडा के जे पशुओनी चामडीमां चोंटी रहेछे ॥ १६ ॥

गाथा १७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

गद्दहय=गद्धैया.
चोरकीडा=नरकना कीडा.
गोमय=छाणना.
धन्न=अनाज.
कुंथु=कुंथुआ.
गोवालीय=गोपालीका.
इल्लिया=येलो (झाडनी).
इंद्रगोवाइ=इंद्रगोप.

गद्दहय चोरकीडा, गोमय कीडाय धन्नकीडा-
य ॥ कुंथु गोवालिय इलिया, तेइंदिय इंदगो-
वाई ॥ १७ ॥

शब्दार्थ—गद्दैया, चोरकीडा, छाणना कीडा, धान्यना
कीडा, कुंथुआ, गोपालिका, येलो अने इंद्रगोप ए
सर्वे तेइंद्रि जीवो जाणवा ॥ १७ ॥

विस्तारार्थ—(गद्दहय) एटले धोळा रंगना गौशाळामां उत्पन्न थ-
ता जीव जेमने शास्त्रमां उत्तिगा कहे छे. (चोरकीडा) एट-
ले विष्टामां उत्पन्न थता जीव. (गोमयकीडा) एटले छाणमां
उत्पन्न थता जीव. (धन्नकीडा) एटले धान्यमां उत्पन्न थतां
धनेरीआं. वळी (कुंथु) एटले कुंथुआ नांना छतां पांच रं-
गना होयछे. (गोवालिय) एटले गोपालीका ए एक जातना
जीव थाय छे. (इलिआ) एटले येलो ए चोखामां तथा
खांडमां उत्पन्न थाय छे. (इंदगोवाइ) एटले इंद्रगोप विगेरे
जे जीवो चोमासामां वरसाद आवतो होय त्यारे उत्पन्न थाय
छे ते रंगे राता होयछे तेने लोको मेहना मामा कहेछे. इत्या-
दिक तेइंद्रि जीवो जाणवा. एमने फरसइंद्रि (चामडी) रस
इंद्रि (जीभ) अने घ्राणइंद्रि (नाक) ए त्रण इंद्रियो होयछे

गाथा १८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

विच्छू=विंछी	मसगा=मच्छर
ढिंकुण=बगाइ	कंसारी=कंसारी
तिड्डा=तिड	कविल=कपिल-तितिघोडो
मच्छिय=मांखी	डोलाइ=खडमांकडी
डंसा=डांस	

चउरिंदियाय विछू, ढिंकुण भमराय भमरि
या तिड्डा ॥ मच्छिय डंसा मसगा, कंसारी क
विल डोलाई ॥ १८ ॥

शब्दार्थ–वली विंछी, बगाई, भमरा तेमज भमरी,
तीड, मांखी, डांस, मच्छर, कंसारी, कपिल अने
खडमांकडी ए चौरिंद्रिय जीवो जाणवा ॥ १८ ॥

विस्तारार्थ–(चउरिंदिया) चार इंद्रिवाळा जीवो नीचे प्रमाणे छे. (विच्छु) एटले वींछी ए एक जातनो झेरी जीव जेना पुछडामां कांटो होय छे अने ते माणसने मारे छे एटले झेर चढे छे. (ढिंकुण) एटले बगाइ के जे घोडाना तबेला जेवी जग्याओमां उत्पन्न थाय छे ते. (भमरा एटले काळा रंगना भमरा जे सुगंधीदार झाडना फुल उपर रहे छे केमके ते तेने घणां प्रिय होय छे. (भमरीया) भमरीओ ते पीळा रंगनी

अने घणा आकारनी होय छे. (तिड्डा) एटले तीड जे चोमासानी आखरे अनाजना छोड पाकी रह्या होय छे त्यारे आकाशमां संख्याबंध उडतां कोइ अनाजना खेतर उपर आवी पडतां जोवामां आवे छे अने ते खेतरनुं सघळुं अनाज खाइ पायमाल करे छे ते. (मच्छिय) एटले मांखी के मधमांखी जे आपणे घणी उडती जोइए छीए ते. (डंसा) एटले डांस जे गामडामां चोमासामां घणा जोवामां आवे छे ते. (मसगा) एटले मच्छर (कंसारी) एटले कंसारी जे जीव घणुं करीने उज्जड जगामां जोवामां आवे छे ते. (कबिल) एटले कोलिआवडा. (डोलाइ) एटले खडमांकडी के त्रीलोडी. (आइ) एटले आदी एटले विगेरे बीजा पण चौरिंद्रिय जीवो जाणवा. एमने फरसइंद्रि (चामडी) रसइंद्रि (जीभ), घ्राण इंद्रि (नाक), अने चक्षु इंद्रि (आंख) ए चार इंद्रियो होय छे ॥ १८ ॥

गाथा १९ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

पंचिंदिया=पांच इंद्रिवाला
चउहा=चार प्रकारे
नारय=नारकी
तिरिया=तिर्यंच
मणुस्स=मनुष्य
देवाय=देवता

नेरइया=नारकी
सत्तविहा=सात प्रकारे
नायव्या=जाणवा
पुढवि=पृथ्वी
भेएणं=भेदे करीने.

पंचिंदियाय चउहा, नारय तिरिया मणुस्स दे-

वाय ॥ नेरइया सत्तविहा, नायव्वा पुढवि भे-
एणं ॥ १९ ॥

शब्दार्थ—वली पंचिंद्रि जीवो चार प्रकारना छे, तेमां १. नारकी. २. तिर्यंच, ३. मनुष्य अने ४. देवता. तेमां नारकी जीवो रत्नप्रभादि पृथ्वीना भेदथी सात प्रकारना जाणवा ॥ १९ ॥

विस्तारार्थ—[पंचिंदिया] एटले जेने फरस, रस, घ्राण, चक्षु अने श्रोत ए पांच इंद्रियो होय ते पंचिंद्रि जीव कहेवाय छे. ते [चउहा] एटले चार प्रकारना छे. तेमां पहेला [नारय] एटले नारकी, बीजा [तिरिया] एटले तिर्यंच. त्रीजा [मणुस्स] एटले मनुष्य अने चोथा [देवा] एटले देवता तेमां [नेरइया] एटले नारकी जीवो (पुढविभेएणं) एटले रत्न प्रभादि पृथ्वीना भेदे करीने [सत्तविहा] एटले सात प्रकार ना (नायव्वा) एटले जाणवा.

ते नारकीनां सात नाम अनुक्रमे कहे छे.

१. घमा—रत्न प्रभा. २. वंशा—शर्करा प्रभा. ३. सेला—वालुका प्रभा. ४. अंजण—पंक प्रभा. ५. रिट्ठा—धुम प्रभा. ६. मघा—तमःप्रभा. ७. माघवति—तमस्तमः प्रभा.

गाथा १० मीना बूटा शब्दना अर्थ.

जलयर=जलचर, पाणीमां चालनार.
थलयर=थलचर, जमीनपर चालनार.
खयरा=खेचर, आकाशमां उडनार.
तिविहा=त्रण प्रकारे.
पंचिंदिया=पंचिंद्रिवाला.
तिरिक्खाए=तिर्यंच.
सुसुमार=सुसुमार.
मच्छ=मच्छ.
कच्छय=काचबो.
गाहा=झुड [जलजंतु].
मगराइ=मगर विगेरे.
जलचारी=जलचर जीवो.

जलयर थलयर खयरा, तिविहा पंचेंदिया तिरिक्काय ॥ सुसुमार मच्छ कच्छव, गाहा मगराइ जलचारी ॥ १० ॥

शब्दार्थ–वली तिर्यंच पंचेंद्रि जीवो त्रण प्रकारना छे ते जलचर, थलचर, अने खेचर, तेमां सुसुमार, मांछलां, काचवा, झुड अने मगर ए विगेरे जलचर जीवो जाणवा ॥ १० ॥

विस्तारार्थ–(पंचिंदिया तिरिक्खा) एटले पंचिंद्रि तिर्यंच ते (तिविहा) त्रण प्रकारना छे. ते एक (जलयर) एटले जलचर ते पाणीमां फरनार, बीजा (थलयर) एटले स्थलचर ते पृथ्वी

उपर रहेनार तथा त्रीजा (खयरा) एटले खेचर ते आकाश-मां उडनार. तेमां प्रथम जलचर जीवोना पांच प्रकार छे, ते एक (सुसुमार) एटले सुसुमार ते पाडाना जेवा मत्स्य होय छे. बीजा (मच्छ) एटले मांछलां. त्रीजा (कच्छव) एटले काचवा अने चोथा (गाहा) एटले झुड ते समुद्रमां उत्पन्न थाय छे, ते तंतुने आकारे होय छे पण ते अति बलवान होय छे. अने पांचमा (मगर) एटले मगरो अने (आइ) एटले आ विगेरे जलचर जीवो घणा प्रकारना छे ते पण जाणवा.

गाथा २१ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

चउपय=चार पगवाला.
उरपरि=पेटे चालनार.
सप्पा=सर्प, साप.
भूयपरि=भुजाए (हाथे) चालनारा.
थलयरा=स्थलचर, जमीनपर चालनारा.
तिविहा=त्रण प्रकारे.
गो=गाय.
सप्प=साप.
नउल=नोलीया.
पमुहा=प्रमुख.
बोधव्वा=जाणवा.
समासेणं=संक्षेपथी.

चउपय उरपरि सप्पा, भुयपरि सप्पाय थलयरा तिविहा ॥ गो सप्प नउल पमुहा, बोधव्वा ते समासेणं ॥ २१ ॥

शब्दार्थ—थलचर जीवो त्रण प्रकारना छे. ते चतुष्प-

द, उरपरिसर्प अने भुजपरिसर्प ते अनुक्रमे गाय, सर्प अने नोलीया प्रमुख संक्षेपथी जाणवा ॥२१॥

विस्तारार्थ–(थलयरा) एटले स्थलचर जीवो (तिविहा) एटले त्रण प्रकारना छे. तेमां एक (चउपय) एटले चार पगवाला, बीजा (उरपरि सप्पा) एटले उदरथी चालनारा, अने त्रीजा (भुयपरि सप्पा) एटले हाथवती चालनार. तेमां दरेकना दाखला आपी समजावे छे के (गो) एटले गाय ते चतुष्पद एटले चार पगवालामां जाणवी. अने (सप्प) एटले सर्प ते उरपरि सर्प एटले उदरथी चालनारामां जाणवो अने त्रीजो (नउल) एटले नोलीयो ते भुजपरिसर्प एटले हाथवती चालनारा प्राणीओमां जाणवो. ॥ २१ ॥

गाथा २२ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

खयरा=खेचर.
रोमय=रुवांटांनी (पांखवाला.)
पख्खी=पक्षी.
चम्मय=चामडांनी (पांखवाला)
पायडा=प्रगट.
नरलोगाओ=मनुष्य लोकनी.
बाहिं=बाहिर–बहार.
समुग्ग=संकोचेली.
वियय=विस्तारेली (पांखवाला.)

खयरा रोमय पख्खी, चम्मय पख्खीय पायडा चेव ॥ नरलोगाउ बाहिं, समुग्ग पख्खी वियय पख्खी ॥ २२ ॥

शब्दार्थ–खेचर जीवो बे प्रकारना छे १. रोमज पक्षी. २. चर्मज पक्षी. ते प्रसिद्ध छे. वली मनुष्य लोकनी बहार संकोचेली पांखोवालां अने विस्तारेली पांखोवालां एम बे जातनां पक्षीउ छे.॥२२॥

विस्तारार्थ–(खयरा) एटले खेचर जीवो बे प्रकारना छे. तेमां एक (रोमयपख्खी) एटले रुवांटांनी पांखवालां ते, शुक, हंस, कागडा, पोपट विगेरे जाणवां अने बीजां (चम्मय पख्खी) एटले चर्मज पक्षी ते चामडानी पांखवालां जेवां के चामाचीडीआं विगेरे जाणवां. ते (चेव) एटले निश्चे (पायडा) प्रसिद्ध छे. वळी (नरलोगाओ बाहिं) एटले मनुष्य लोकनी बहार (समुग्ग पख्खी) एटले संकोचेली पांखवालां अने (वियय पख्खी) एटले विस्तारेली पांखवालां पक्षीओ छे.

गाथा २३ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सव्वे=सर्व प्रकारना.
जल=जलचर.
थल=स्थलचर.
खयरा=खेचर.
समुच्छिमा=समुर्छिम.
गब्भया=गर्भज.
दुहा=बे प्रकारे.
हुंति=होय.
कम्म=कर्मभूमि.
अकम्मग=अकर्मभूमि.
महिआ=भूमि.
अंतरदिवा=अंतर द्वीपना.
मणुस्साय=माणस.

सव्वे जल थल खयरा, समुच्छिमा गब्भया दुहा

हुंति ॥ कम्मा कम्मग महिआ, अंतर दीवा मणुस्साय ॥ २३ ॥

शब्दार्थ—सर्वे जलचर, थलचर अने खेचर जीवो समूर्छिम तथा गर्भज एवा बे प्रकारना छे. वली मनुष्यो कर्म भूमिना, अकर्म भूमिना अने अंतर द्वीपना एम त्रण प्रकारना छे ॥ २३ ॥

विस्तारार्थ—ए उपर कहेला (सव्वे) एटले सर्व प्रकारना (जल थल खयरा) एटले जलचर, स्थलचर तथा खेचर जीवो ते एक) संमुच्छिमा एटले समुर्च्छिम् अने बीजा (गब्भया) एटले गर्भज ए (दुहा) एटले बे प्रकारना (हुंति) एटले छे. एम प्रत्येकना बब्बे प्रकार होवाथी छ भेद थया. तेमां जे जीवो माता पितानी अपेक्षा विना उत्पन्न थाय ते समुर्च्छिम कहेवाय छे, अने जे जीवो गर्भमां उत्पन्न थाय ते गर्भज कहेवाय छे. तिहां एकेंद्रिय, बेइंद्रिय तेइंद्रिय तथा चउरिंद्रिय ए सर्व जीवो समुर्च्छिमज होय छे. ए तिर्यंचना सर्व मली अडतालीश भेद थायछे. ते आवी रीतेः—प्रथम एकेंद्रिय जीवो बधा थावर कहेवायछे. तेना बावीश भेद आगली चौदमी गाथाना अर्थमां दर्शाव्या छे. अने बीजा त्रस जीवना बेइंद्रि, तेइंद्रि, चौरिंद्रि अने पंचेंद्रि ए चार भेद मूल छे. तेमां बेइंद्रि

तेइंद्रि तथा चौरिंद्रि ए त्रण विकलेंद्रिने पर्याप्ता तथा अपर्याप्ताए गणतां छ भेद थाय, ते पूर्वोक्त बावीस साथे मेलवतां अट्ठावीस भेद थया.

हवे पंचिंद्रि तिर्यंचना वीश भेद छे ते देखाडेछे. जलचर, थलचर, खेचर, उरःपरिसर्प अने भुजपरिसर्प ए मूल पांच भेद समुर्च्छिमना अने पांच गर्भजना मली दस भेद थाय. ते दस पर्याप्ता अने दस अपर्याप्ता मली वीस भेद थया, तेने पूर्वोक्त अट्ठावीस साथे मेलवतां अडतालीस भेद तिर्यंचना थाय. हवे पंचिंद्रि मनुष्यना भेद कहेछेः—(कम्माकम्मगभूमि एटले) कर्मभूमिमां उत्पन्न थएला, अकर्मभूमिमां उत्पन्न थएला तथा (अंतर दीवा मणुस्साय एटले) अंतरद्वीपमां उत्पन्न थएला ए त्रण प्रकारना मनुष्य होयछे. तेमां कृषि वाणिज्यादिक कर्म प्रधान भूमिने विषे जे मनुष्य उत्पन्न थायछे ते कर्मभूमिज कहेवायछे. ते कर्मभूमि अढी द्वीपमां पंदर छे. अने जेमां कृषि वाणिज्यादि कर्म नथी ते अकर्मभूमि कहेवायछे. ते अकर्मभूमि त्रीस छे, अने अंतरद्वीप छप्पन्न छे. ते आ प्रमाणे. ए जंबुद्वीपना मध्य भागे मेरु पर्वत छे. ते मेरुथी दक्षिण दिशाए लवण समुद्रने लगतुं लवण समुद्रनी उत्तर दिशाए भरतक्षेत्र छे. ते कर्मभुमिज छे तथा ते भरतक्षेत्रने उत्तर दिशिने छेडे हेमवंत पर्वत छे. ते पर्वत मूकी तेनी उत्तर दिशाए हिमवंत नामे युगलीआनुं क्षेत्र छे. अने वली मेरुथकी उत्तर दिशाए लवण समुद्रने लगतुं समुद्रनी दक्षिण

दिशाए ऐरवत क्षेत्र छे. ते कर्मभूमिज छे. ते ऐरवतनी दक्षिण दिशाने छेडे शिखरी नामा पर्वत छे, ते पर्वत मूकीने तेनी दक्षिण दिशाए एक हिरण्यवंत नामे युगलीआनुं क्षेत्र छे. एटले पूर्वे कहेला एक हिमवंत अने बीजो हिरण्यवंत ए बे अकर्मभूमि क्षेत्र छे, एने विषे युगलीआं मनुष्य रहेछे. तेमनुं सदाकाले एक गाउ देहमान अने एक पल्योपमनुं आयु छे, तिहां सदाकाले त्रीजो आरो वर्तेछे

तथा वली ए पुर्वोक्त हिमवंत नामे युगलीआना क्षेत्रथकी उत्तर दिशाए एक महा हिमवंत पर्वत छे ते पर्वतनी उत्तर दिशाए हरिवर्ष नामे युगलीआनुं क्षेत्र छे. तथा पुर्वोक्त हिरण्यवंत नामे युगलीआना क्षेत्रथी दक्षिण दिशाए एकरुपी नामे पर्वत छे ते पर्वतनी दक्षिण दिशाए एक रम्यक नामे युगलीआनुं क्षेत्र छे. ए रीते एक हरिवर्ष तथा बीजो रम्यक ए बे अकर्मभूमि क्षेत्रमां युगलीआं वसे छे. तेनुं सदाकाले बे गाउ देहमान अने बे पल्योपम आयु छे. त्यां सदा काल बीजो आरो वर्त्तेछे.

तथा वली हरिवर्ष नामे युगलीआना क्षेत्रथी उत्तर दिशाए मेरुनी तरफ लाल हिंगलो जेवा वर्णे निषध नामे पर्वत छे, तेनी पासे एक देवकुरु नामे युगलीआनुं क्षेत्र छे तथा वली मेरु थकी उत्तर दिशाए जे रम्यक नामे युगलीआनुं क्षेत्र छे, तेनाथी दक्षिण दिशाए नीले वर्णे एक नीलवंत नामे पर्वत छे. ते पर्वत थकी दक्षिण दिशाए मेरुनी पासे एक उत्तर

कुरु नाम युगलीआनुं क्षेत्र छे. एटले एक देवकुरु अने उत्तरकुरु ए बे अकर्मभुमि क्षेत्र छे. तेने विषे युगलीआं मनुष्य रहेछे. तेनुं सदाकाल त्रण गाउनुं देहमान अने त्रण पल्योपम आयु छे. त्यां सदाकाल पहेलो आरो वर्त्ते छे.

तथा निषध अने नीलवंत ए बे पर्वतो कह्या तेनी वचाले मेरु पर्वत छे, ते मेरुनी चारे दिशि मांहेथी पूर्व दिशाए पूर्व महाविदेहनी सोल विजय छे अने पश्चिम दिशाए पश्चिम महाविदेहनी सोळ विजय छे ए बेहु मली बत्रीस विजयनुं एक महाविदेह नामे कर्मभूमि क्षेत्र छे.

ए रीते प्रथम जंबुद्वीपने विषे एक हेमवंत अने हिरण्यवंत, बीजो हरिवर्ष ने रम्यक, त्रीजो देवकुरु अने उत्तरकुरु, ए त्रण जोडले मली छ क्षेत्र युगलीआं मनुष्यनां छे ते अकर्मभूमिज कहिए. कारण के ए क्षेत्रोमां जे मनुष्य रहेछे तेने घणुं करीने कर्म थोडां लागेछे, केमके असि, मसी ने कसी ए त्रण वस्तु कर्मबंधनुं कारण छे, ते वस्तु ए क्षेत्रोमां नथी. अने एक भरत, एक ऐरवत, तथा एक महाविदेह मली त्रण क्षेत्र कर्मभूमिज छे.

ए रीते बीजो धातकीखंड द्वीप अने पुष्करवरनुं अर्ध ए दोढ द्वीपमां प्रत्येके प्रत्येके एक पूर्व दिशिये अने बीजो पश्चिम दिशिये मली बे बे मेरु पर्वत छे अने ज्यां एक मेरु होय, तिहां एक भरत एक ऐरवत तथा एक महाविदेह, ए त्रण कर्मभूमि क्षेत्र होय अने पुर्वोक्त जंबुद्वीपनी पेठे छ युग-

लीयाना क्षेत्र होय, तेवारे बे भरत, बे ऐरवत, बे महाविदेह ए छ क्षेत्र कर्मभूमिनां अने बे हेमवंत, बे हिरण्यवंत, बे हरिवर्ष, बे रम्यक्, बे देवकुरु अने बे उत्तरकुरु ए सर्व मली चार युगलीआनां क्षेत्र धातकी नामा बीजा द्वीपमां छे, अने तेटलाज वली पुष्करार्ध नामा त्रीजा अर्धा द्वीपमां पण छे, केमके ए बेहु द्वीपमां प्रत्येके बे बे मेरु छे.

ए रीते ए अढी द्वीपनां क्षेत्रने एकठां करीए तेवारे त्रीस क्षेत्र अकर्मभूमिनां अने पन्नर क्षेत्र कर्मभूमिनां थाय, सरवाले पीस्तालीस क्षेत्र मनुष्यनां थाय.

हवे वली छप्पन्न भेद बीजा देखाडेछे. जंबुद्वीप मांहेला भरत क्षेत्रना उत्तरने छेडे हिमवंत नामा पर्वत छे. ते पूर्व दिशे अने पश्चिम दिशे लवण समुद्र सुधी लांबो छे, ते पर्वतनी पूर्व तथा पश्चिम एकेकी दिशाए लवण समुद्र मध्ये बे बे दाढाओ नीकली छे. तेवारे बे दिशिनी चार दाढाओ थइ. तेवीज रीते ऐरवत क्षेत्रने दक्षिणने छेडे शिखरी नामे पर्वत छे, ते पण पूर्व पश्चिम हेमवंतनी परे लांबो छे. तेमांथी पण हेमवंतनी रीते बे दिशिये मली चार दाढाओ समुद्रमां नीकली छे. ए बे पर्वतनी आठ दाढाओ मांहेली एकेकी दाढाने विषे सात सात अंतरद्वीप छे, ते वारे आठ दाढाओने विषे छप्पन्न अंतरद्वीप थया. तेने विषे पण युगलीआं रहेछे. तेने अंतरद्वीपना मनुष्य कहीए, ते मनुष्य एकांतरे आहार लेछे, तथा तेमना शरीरनी उंचाइ आठसो धनुष्यनी छे. अने प-

ल्योपमना असंख्यातमा भाग जेटलुं आयु छे. ए प्रमाणे मनुष्यना पीस्तालीश भेद पूर्वे कह्या तेनी साथे अंतरद्वीपना छप्पन्न भेद मेलवतां १०१ भेद थाय. तेने पर्याप्ता अने अपर्याप्ता ए बे प्रकारे गणीए, ते वारे २०२ भेद थाय. तथा वली एहिज गर्भज मनुष्यनां मलमूत्र, श्लेष्म प्रमुख चौद स्थानकने विषे जे उपजे, तेने समुर्च्छिम मनुष्य कहिये, ते समुर्च्छिम मनुष्य सर्व अधुरी पर्याप्तियेज मरण पामेछे, माटे ए अपर्याप्ताज होय तेथी एना १०१ भेद पूर्वोक्त २०२ नी साथे मेलवतां ३०३ भेद मनुष्यना थाय. ए रीते मनुष्य पंचिंद्रिना भेद कह्या. ॥ २३ ॥

गाथा २४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

दसहा=दस प्रकारना.
भवणाहिवइ=भूवनपति.
अट्ठविहा=आठ प्रकारे.
वाणमंतरा=वाणव्यंतर देवो.
हुंति=होय.
जोइसिया=ज्योतिषी.
पंचविहा=पांच प्रकारे.
दुविहा=बे प्रकारे.
वेमाणिया=वैमानिक.
देवा=देव.

दसहा भवणाहिवई, अठविहा वाणमंतरा हुंति ॥ जोइसिया पंचविहा, डविहा वेमाणिया देवा ॥ २४ ॥

शब्दार्थ—भवनपति देवता दस प्रकारना, वाणव्यंतर

देवता आठ प्रकारना, ज्योतसी देवता पांच प्रकारना अने वैमानिक देवता बे प्रकारना होयछे.

विस्तारार्थः—भुवनपति, व्यंतर, ज्योतसी तथा वैमानिक, ए चार प्रकारना जे देव छे, तेओमांना (दसहा भवणाहिवइ एटले) भुवनपति देवो दस प्रकारना छे. तेनां नाम कहेछे. १ असुरकुमार, २ नागकुमार, ३ सुवर्णकुमार, ४ विद्युतकुमार, ५ अग्निकुमार, ६ द्वीपकुमार, ७ उदधिकुमार, ८ दिशिकुमार, ९ वायुकुमार तथा १० स्तनितकुमार, ए दस भेद कह्या. हवे एमनुं रहेवानुं ठेकाणुं कहेछेः—रत्नप्रभा नामा प्रथम नरकनुं दल जाडपणे १८०००० जोजननुं छे, तेमां तेर पाथडा छे, ते तेर पाथडाना बार आंतरा छे, तेमांथी पहेलो अने छेल्लो आंतरो मूकीने बाकीना दस आंतरा बचाले रह्या, ते मांहे एकेके आंतरे एकेका भवनपति देवोनी निकाय छे, ते दसे निकायमां प्रत्येके एक दक्षिणे अने एक उत्तरे मली बे बे इंद्र छे, तेवारे दस निकायना वीस इंद्र छे, ए प्रथम भवनपति देवोने रहेवानुं स्थानक कह्युं.

हवे बीजा व्यंतर निकायना देवो कहेछे. (अठ्ठविहा वाणमंतरा हुंति एटले) आठ प्रकारना वाणव्यंतर देवो छे. तेमां व्यंतर देवोना आठ भेद छे, तेनां नाम कहेछे. १ पिशाच, २ भूत, ३ यक्ष, ४ राक्षस, ५ किन्नर, ६ किंपुरुष, ७ महोरग अने ८ गंधर्व तथा बीजा १ अणपन्नी, २ पणप-

श्री, ३ पन्नीवादी, ४ भूतवादी, ५ कंदित, ६ महाकंदित, ७ कोहंड, ८ पतंग, ए आठ भेद जे छे ते वाणव्यंतर देवोना जाणवा.

मेरु पर्वतना मूलमां सरखी पृथ्वी छे. त्यांथी मांडी नीचे जइए ते वारे (१८००००) योजन रत्नप्रभा पृथ्वीना तलीया लगण थाय, तेमांथी एक हजार योजन उपर अने एक हजार योजन नीचे मुकीए बाकी (१७८०००) योजनमां पूर्वोक्त तेर पाथडा छे. तेमां दस भवनपतिना देवो रहेछे. अने उपरना एक हजार योजन मुक्या छे तेमांथी वली सो योजन हेठल अने सो योजन उपर मुकी बाकी आठसो योजन रह्या तेमां आठ व्यंतरनी निकाय छे. ए आठ निकायमां पण दक्षिण अने उत्तर दिशि मली एकेकी निकायना बे बे इंद्र छे, ते वारे सोल इंद्र व्यंतर देवोना छे. तथा वली उपरना जे एक सो योजन मुक्या छे तेमांथी वली दस योजन उपर अने दस योजन नीचे मुकीए बाकी ऐंशी योजन रहे तेमां आठ प्रकारना वाणव्यंतर देवो रहेछे, एमां पण पूर्वोक्त रीते एकेकी निकायने विषे बे बे इंद्र गणतां सोल इंद्र वाणव्यंतर देवोना छे. सर्व मली बे प्रकारना व्यंतर देवोना बत्रीश इंद्र छे. तेनी साथे पुर्वोक्त भवनपति देवोना बीस इंद्र मेलवीए ते वारे बावन इंद्र थाय. हवे त्रीजी ज्योतसी निकायना देवो कहे छे. (जोइसिया पंचविहा एटले) ज्योतिषी देवो पांच प्रकारना छे. तेनां नाम कहेछेः—१. चंद्र,

२ सूर्य, ३ ग्रह, ४ नक्षत्र तथा ५ तारा; ते फरी बे प्रकारना छे एक चर ने बीजा स्थिर तेमां जे मनुष्य क्षेत्रने विषे ज्योतिषी छे ते चर एटले फरता कहेवाय छे, अने जे मनुष्य क्षेत्रथी बहार छे ते स्थिर कहेवाय छे केमके तेमनां विमान फरतां नथी. एना पांच भेदमांथी एक चंद्रमा अने बीजो सूर्य ए बेने इंद्र पदवी छे बीजाने इंद्र पदवी नथी. मेरुने मुले समभूतला पृथ्वी थकी सातसें नेवुं योजन उंचा जइए त्यांथी दस योजने सूर्यनुं विमान छे; त्यांथी एंशी योजने चंद्रमानुं विमान छे.त्यांथी चार योजन नक्षत्रनां विमान छे तेथी उंचां सोल योजनमां वली जूदा जूदा ग्रहनां विमान छे. ए रीते सर्व मली सातसें नेवुं योजनथी उपरे एकशो दश योजनमां ज्योतिषी देवो रहे छे.

हवे चोथा वैमानिक देवोनी निकायना देवो कहे छे. (दुविहा वेमाणिया देवा एटले) वैमानिक देवो बे प्रकारना छे. ते बतावे छे. एक तो जे श्री तीर्थंकरादिकनां पांच कल्याणकने विषे आवे जाय छे. ए एनो कल्प एटले आचार जाणवो माटे एने कल्पोपपन्न देवो कहिये. ते देवता सौधर्म इशानादि बार देवलोकना भेदे करी बार प्रकारे छे, ते बार देवलोकमां वली आठ देवलोक सुधी तो प्रत्येके एकेको इंद्र छे. अने नवमो तथा दसमो ए बे देवलोकनो मली एक इंद्र छे. तथा अगीआरमो अने बारमो ए बे देवलोकनो पण एक इंद्र छे. ए रीते बार देवलोकना मली दस इंद्र छे, अने पूर्वे

भवनपतिना वीश तथा व्यंतरना बत्रीश अने ज्योतसीना बे मली चोपन इंद्र कह्या तेनी साथे ए दस इंद्र मेलवीए तेवारे सर्व मली चोसठ इंद्र थाय. ए सर्व कल्पोपपन्न देवता कहेवाय.

हवे बीजो जे कल्प एटले आव्या गयानो आचार, तेणे करी अतीत एटले रहित छे तेने कल्पातीत देवो कहीए, तेना वली बे भेद छे एक तो नव ग्रैवेयकना देवो, अने बीजा पांच अनुत्तर विमानना देवो जाणवा.

हवे ए कल्पोपपन्न तथा कल्पातीत देवोनां स्थानक कहे छे. चौद राजलोक छे तेमां सात राज नीचे सात नारकीये करी पूर्यो छे अने सात राज उंचो छे ए चौद राजलोक, पुरुपने आकारे छे. तेमां नाभिने स्थानके मनुष्य लोक छे अने मेरुने मूले समभूतला पृथ्वी छे त्यांथी सातसें नेवुं योजनथी मांडीने नवसें योजन सुधी उंचा ज्योतिपी देवो रहे छे, ते वार पछी एक राजने आशरे उंचा जइए त्यां दक्षिण दिशाए सौधर्म देवलोक अने उत्तर दिशाए इशान देवलोक, ए रीते बे देवलोक जोडाजोड छे. ते वार पछी वली केटलाएक उंचा जइए ते वारे वली त्रीजो सनत कुमार दक्षिण दिशाए अने चोथो माहेंद्र उत्तर दिशे, ए रीते बे देवलोक जोडा जोडे छे. ते वार पछी वली पांचमो ब्रह्म देवलोक, छट्ठो लांतक सातमो शुक्र, आठमो सहस्त्रार, ए चार देवलोक अनुक्रमे एक एकनी उपर केटले केटले आंतरे एकला एकलाज छे. तेवार पछी वली केटलाएक उंचा जइए त्यां नवमो आनत अने द-

शमो प्राणत ए बे देवलोक दक्षिण अने उत्तरे जोडा जोड छे. ते वार पछी वली पण एटलाएक उंचा जइए ते वारे अगीआरमो आरण अने बारमो अच्युत, ए बे देवलोक दक्षिण अने उत्तर दिशे जोडाजोडे छे, ते वार पछी वली केटला एक उंचा जइए ते वारे चौद राजलोक पुरुषना गलाने स्थानके नव ग्रैवेयक छे. ते वार पछी वली केटलेक उंचे पांच अनुत्तर विमान छे, ते वार पछी चौद राज लोकरुप पुरुषना ललाटने ठेकाणे सिद्धशिला छे, ते स्फटिक रत्ननीपेरे निर्मल छे, त्यां सिद्धना जीवो रहे छे. एम ए देवताने रहेवानां स्थानक कह्यां. हवे अहींआं वली त्रण प्रकारना किल्विषिया देवो तथा नव प्रकारना लोकांतिक देवो छे तेमने रहेवानां स्थानक बतावे छे. एक तो पहेला अने बीजा देवलोकनी नीचे त्रण पल्योपमना आयुवाला रह्या छे. अने बीजा वली त्रीजा अने चोथा देवलोकनी नीचे त्रण सागरोपमना आयुवाला रह्याछे, तथा त्रीजा वली पांचमा अने छठ्ठा देवलोकनी नीचे तेर सागरोपमना आयुवाला रह्याछे ए त्रण प्रकारना किल्विषिया देवो चांडाल प्राय जाणवा. तथा वली पांचमा देवलोकने छेडे उत्तर अने पूर्वनी अभ्यंतर कृष्ण राजीमां नव प्रकारना लोकांतिक देवो रहे छे, एनुं आठ सागरोपम आयु छे.

ए सर्व देवोना वधा मली एकसोने अठ्ठाणुं भेद शास्त्रोमां कह्याछे, ते आ प्रमाणेः—भवनपतिना दस भेद, चरज्यो

तिषीना पांच भेद, स्थिर ज्योतिषीना पांच भेद, पांच भरत तथा पांच ऐरवत मली दस क्षेत्रना दस भेद; वैताढयने विषे रहेनारा तिर्यक् जृंभक देवोना दस भेद, नारकी जीवोने दुःख आपनारा परमाधामीना पंदर भेद, व्यंतरना आठ भेद, वाणव्यंतरना आठ भेद, किल्बिषियाना त्रण भेद, लोकांतिकना नव भेद, बार देवलोकना बार भेद, नव ग्रैवेयकना नव भेद पांच अनुत्तर विमानोना पांच भेद, ए सर्व मली नवाणुं भेद थया. एने पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता ए बे भेदे गुणतां एकसोने अठ्ठाणुं भेद थाय छे. ॥ २४ ॥

ए रीते पूर्वोक्त तिर्यंचना अडतालीश, नारकीना चाद, मनुष्यना त्रणशें त्रण तथा देवताना एकसोने अठ्ठाणुं मली जीवोना ५६३ भेदो थया. एम चौद राजलोकमां जीवादिक छ द्रव्य छे, तेमां एक जीव द्रव्यना एक संसारी अने बीजा सिद्ध. ए बे भेद पूर्वें कह्या हता, तेमांथी संसारी जीवोना पांचशें त्रेशठ भेद संक्षेपे कही देखाडया, ए संसारी जीवोनो विचार कह्यो. ॥ २४ ॥

गाथा २५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सिद्धा=सिद्ध
पनरस=पंदर
भेया=भेदो
तिथ्थ=तिर्थ
अतिथ्थाइ=अतिर्थ विगेरे

सिद्ध भेएण=सिद्धना भेदोए (करीने)
संखेवेणं=संक्षेपथी
जीव विगप्पा=जीवना विकल्पो (भेदो)
समक्खाया=कह्या.

सिद्धा पनरस भेया, तित्था तित्थाइ सिद्धभे-
एणं ॥ एएसंखेवेणं, जीव विगप्पा समख्काया

शब्दार्थः—तिर्थंकर अने अतिर्थंकरादि सिद्धना भेद क-
रीने सिद्धो पंदर प्रकारना छे. आ संक्षेपे करीने
जीवना भेदो कह्या छे ॥ २५ ॥

विस्तारार्थः—(सिद्धा) एटले जे मुक्ति पामेला छे ते सिद्ध जीवो
कहेवायछे. तेना (पनरस भेया) एटले पंदर भेदो (तित्था
तित्थाइ) एटले तिर्थंकर अतिर्थंकरादि (सिद्ध भेएणं)
एटले सिद्धना भेदे करीने जाणी लेवा. (एए संखेवेणं)
एटले संक्षेपे करीने (जीव विगप्पा) एटले जीवना विकल्पो
एटले भेदो (समख्खाया) एटले रुडे प्रकारे कह्या छे.

गाथा २६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

एएसिं=एओनुं.
जीवाणं=जीवोना.
आउ=आयुष्य.
ठिइ=स्थिती.
सकायंमि=पोतानी कायाने विषे
पाणा=प्राण.
जोणि=योनि
पमाणं=प्रमाण.
जेसिं=जेमनुं.
जंअत्थि=जे छे.
तंभणिमो=तेटलुं कहीशुं.

एएसिं जीवाणं, सरीर माऊ ठिई सकायंमि

॥ पाणा जोणि पमाणं, जेसिं जं अत्थि तं भणिमो ॥ २६ ॥

शब्दार्थः—ए जीवोनुं शरीर, आयुष्य, पोतानी काया-मां स्थिति, प्राण, योनिनुं प्रमाण, ए जेने जेटलूं छे तेटलुं अमे कहीए छीए ॥ २६ ॥

विस्तारार्थः—(एएसिं) आ उपर कही गएला जीवोनुं (सरीर) एटले शरीरनुं प्रमाण बीजुं (आउ) एटले आयुष्यनुं प्रमाण. त्रीजुं (ठिइ सकायंमि) एटले स्वकायने विषे उपजवानी स्थितीनुं प्रमाण. चोथुं (पाणा) एटले दस प्राण जे कह्या छे तेनुं प्रमाण. पांचमुं (जोणि पमाणं) एटले योनिनुं प्रमाण ते (जेसिं जं अत्थि) एटले जे जीवोने विषे जेटलुं छे (तं भणिमो) एटले ते जीवोने तेटलुं अमे कहीशुं ॥ २६ ॥

गाथा २७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

अंगुल=आंगल.
असंख=असंख्यातमा.
भागो=भाग जेटलुं.
सव्वेसिं=सर्वने.
जोयण=जोजन.
सहस्सं=हजार.
अहियं=अधिक.
नवरं=विशेष.
पत्तेय=प्रत्येक (वनस्पति).
रुक्खाणं=झाडोनुं. (वनस्पतिकायनुं)

अंगुल असंखभागो, सरीर मेगिंदियाण स-
व्वेसिं ॥ जोयण सहस्स महियं, नवरं पत्तेय
रुक्खाणं ॥ २७ ॥

शब्दार्थः—सर्व एकेंद्रिय जीवोनुं शरीर अंगुलना अ-
संख्यातमा भाग जेटलुं छे. तेमां एटलुं विशेष
जाणवानुं छे के प्रत्येक वनस्पतिकायनुं शरीर एक
हजार योजनथी कांइक अधिक होयछे ॥ २७ ॥

विस्तारार्थः—(सव्वेसिं) एटले सर्व (एगिंदियाण) एटले एकें-
द्रि जीवोना (सरीर) शरीरनुं प्रमाण (अंगुल असंखभागो)
एटले अंगुलना असंख्यातमा भाग जेटलुं होयछे. (नवरं)
एटले परंतु एटलुं विशेष छे के (पत्तेय रुक्खाणं) प्रत्येक
वनस्पतिकाय जे समुद्रनी अंदर पद्मनाल थायछे तेना शरी-
रनुं प्रमाण (जोयण सहस्स महियं) एटले एकहजार योज-
नथी कंइक अधिक होयछे ॥ २७ ॥

गाथा २८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

बारस=बार.
जोयण=जोजन.
तिन्नेव=त्रण.
गाउआ=गाउ.
जोयणं=एक जोजन.
अणुकमसो=गाथाना पदनुं अ
नुक्रम.-

देहं=शरीर. | मुच्चत्तं=उंचपणुं.

बारस जोयण तिन्नेव, गाउआ जोयणं च अणुक्कमसो ॥ बेइंदिय तेइंदिय, चउरिंदिय देहमुच्चतं ॥ २८ ॥

शब्दार्थः—बार जोजन, त्रण गाउ अने एक जोजन एम अनुक्रमे बेंद्रिय, तेंद्रिय, अने चउरिंद्रियना शरीरनुं उंचपणुं जाणवुं ॥ २८ ॥

विस्तारार्थः—मनुष्य क्षेत्रनी बहार जे (बेइंदिय) बेइंद्रि जीवो छे तेना शरीरनी उंचाइ (बारस जोयण) एटले बार जोजननी छे. (तेइंदिय) एटले तेइंद्रि जीवोना शरीरनी उंचाइ (तिन्नेव गाउआ) एटले त्रण गाउनी होयछे. अने (चउरिंदिय) एटले चउरिंद्रियना (देह मुच्चत्तं) एटले शरीरनी उंचाइ (जोयणं च) एटले एक जोजननी होयछे ते (अणुक्कमसो) एटले अनुक्रमे जाणवी ॥ २८ ॥

गाथा २९ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

धणु=धनुष.
सयपंच=पांचसें.
पमाणा=प्रमाण.
नेरइया=नारकीना.

सत्तमाइ=सातमी आदी.
पुढवीए=पृथ्वीने विषे.
तत्तो=तेथी.
अद्धद्धूणा=अर्धा अर्धा ओछा.

नेया=जाणवा. | जाव=ज्यां सुधी.
रयणप्पहा=रत्नप्रभा.

धणुसय पंच पमाणा, नेरइया सत्तमाइ पुढवीए ॥ तत्तो अद्धद्धूणा, नेया रयणप्पहा जाव ॥ १९ ॥

शब्दार्थः—सातमी तमस्तमः प्रभा पृथ्वी आदीकमां रहेनारा नारकी जीवो पांचसो धनुषनां शरीर प्रमाणवाला छे. त्यार पछी अर्धा अर्धा उंगा शरीर प्रमाणवाला जीवो रत्नप्रभा नामनी पहेली नरक सुधी जाणवा ॥ १९ ॥

विस्तारार्थ—(सत्तमाइ) एटले सातमी तमस्तमः प्रभा नामनी नरक पृथ्वीमां रहेनारा (नेरइया) एटले नारकी जीवो (धणुसय पंच) एटले पांचसें धनुषना (पमाणा) एटले शरीर प्रमाणवाळा होयछे. (तत्तो) एटले त्यारपछी (अद्धद्धूणा) एटले अर्धु अर्धु ओछा करतां जवुं ते (जाव) एटले यावत (रयणप्पहा) एटले रत्नप्रभा नामनी पहेली नरक पृथ्वी सुधी (नेया) एटले जाणवुं. ते आ प्रमाणे—सातमी नरक पृथ्वीनुं पांचसें धनुषनुं, छट्ठीनुं अढीसें धनुषनुं, पांचमीनुं

सवासो धनुषनुं, चोथीनुं साडी बासठ धनुषनुं, त्रीजीनुं सवा एकत्रीश धनुषनुं अने बीजीनुं साडी पंदर धनुषने बार अंगुलनुं अने पहेलीनुं पोणा आठ धनुषने छ अंगुलनुं जाणवुं.

गाथा ३० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

जोयण=जोजन.
सहस्स=हजार.
माणा=मान, प्रमाण.
मच्छा=माछलां.
उरगाय=उरपरिसर्प.
गब्भया=गर्भज.
हुंति=होय छे.
धणुअ=धनुष.
पुहुत्तं=बेथी नव सुधी. पृथक्त्व.
पक्खि(सु)=पक्षीनुं.
भुयचारी=भुजपरिसर्प.
गाउअ=गाउ.

जोयण सहस्स माणा, मच्छा उरगाय गब्भया हुंति ॥ धणुअ पुहुत्तं पक्खि(सु), भुयचारि गाउअ पुहुत्तं ॥ ३० ॥

शब्दार्थः—गर्भज एवा मत्स्य अने सर्पादि उरपरिसर्प एकहजार जोजन शरीर प्रमाणवाला होय छे. पक्षीयोनां शरीरनुं प्रमाण बे धनुष्यथी मांडीने नव धनुष्य सुधीनुं होयछे. अने नोलीया विगेरे भुजपरिसर्पनुं शरीरप्रमाण बे गाउथी नव गाउ सुधीनुं होय छे ॥ ३० ॥

विस्तारार्थः-(मच्छा) एटले स्वयंभूरमण समुद्रमां जे मच्छ होय छे तेमनुं अने अढी द्विपनी बहार जे (उरगाय) एटले उरपरि सर्प थाय छे तेमना शरीरनुं प्रमाण (सहस्स जोयण माणा) एटले एक हजार योजननुं होय छे. (पख्खिसु) एटले पक्षी- ओना शरीरनुं प्रमाण (धणुअ पुहुत्तं) एटले धनुष पृथक्त्व एटले बे धनुषथी लइने नव धनुष सुधी होय छे. अने (भूय- चारी) एटले भुजपरि सर्पना शरीरनुं प्रमाण (गाउअ पुहुत्तं) एटले बे गाउथी मांडीने नवगाउ सुधीनुं होय छे. आ सर्वे (गब्भया) एटले गर्भजजीवो (हुंति) एटले होय छे. ॥३०॥

गाथा ३१ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

खयरा=खेचर.
धणुअ=धनुष.
पुहुत्तं=बेथी नव सुधी.
भुयगा=भुजपरिसर्प.
उरगाय=उरपरिसर्प.
जोयण=जोजन.
मित्ता=ए रीते.
समुच्छिमा=समुर्च्छिम.
चउप्पया=चारपगवाला.
भणिया=कह्या छे.

खयरा धणुअ पुहुत्तं, भुयगा उरगाय जोयण पुहुत्तं ॥ गाउअ पुहुत्त मित्ता, समुच्छिमा च- उप्पया भणिया ॥ ३१ ॥

शब्दार्थ—समूर्छिम एवा खेचर (पक्षीउ) नां शरी-

रनुं प्रमाण बे धनुषथी मांडीने नव धनुष सुधीनुं होय छे. अने सर्पादि उरपरिसर्पना शरीरनुं प्रमाण बे जोजनथी मांडीने नव जोजन सुधीनुं होय छे. समुर्छिम हाथी विगेरे चार पगवाला जीवोनां शरीरनुं प्रमाण बे गाउथी नव गाउ सुधीनुं कह्यु छे. ॥ ३१ ॥

विस्तारार्थः-[खयरा] एटले खेचर जीवोनां शरीरनुं प्रमाण [धणुअ पुहुत्तं] एटले बे धनुषथी मांडीने नव सुधीनुं होय छे. ते [भुयगा] एटले भुजपरिसर्प जाणवा. अने [उरगाय] एटले उरपरि सर्पना शरीरनुं प्रमाण (जोयण पुहुत्तं) एटले जोजन पृथकृत्व एटले बे जोजनथी मांडीने नव जोजन सुधीनुं होय छे. अने (चउप्पया) एटले चतुष्पद एटले चार पग वाला जीवोना शरीरनुं प्रमाण (गाउय पुहुत्त मित्ता) एटले बे गाउथी मांडीने नव गाउ सुधीनुं होय छे. आ प्रमाणे (समुच्छिमा भणिया) एटले समुच्छिम तिर्यंच जीवोना शरीरनुं प्रमाण कह्युं. ॥ ३१ ॥

गाथा ३२ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

छच्चेव=निश्चे छ.
गाउआइ=गाउ.
चउप्पया=चार पगवाला.
गब्भया=गर्भज.
मुणेयव्वा=जाणवा.
कोश=गाउ.

तिगं=त्रण.
मणुस्सा=मनुष्य.
उक्कोस=वधारेमां वधारे.
माणेणं=मान. प्रमाण.

छच्चेव गाउआइं चउप्पया गब्भया मुणेयव्वा ॥
कोस तिगं च मणुस्सा, उक्कोस्सा सरीर माणेणं

शब्दार्थः—गर्भज चार पगवाला हाथी विगेरे जीवो छ गाउना शरीर प्रमाणवाला जाणवा. अने मनुष्यो उत्कृष्ट शरीरना प्रमाणे करीने त्रण गाउ होय छे. ॥ ३१ ॥

विस्तारार्थ—(चउप्पया गब्भया) एटले चतुष्पद गर्भज जे देवकुरु आदि युगलीआनां क्षेत्रोमां होय छे तेमना शरीरनूं प्रमाण (छच्चेव गाउआइं) एटले निश्चे छ गाउनुं जाणवुं. अने (मणुस्सा) एटले देवकुरु आदी क्षेत्रोमां रहेनारा युगलीयां मनूष्यनां (सरीर माणेणं) एटले शरीरनूं प्रमाण (उक्कोसा) एटले उत्कृष्टथी (कोश तिगं) एटले त्रण कोशनुं होय छे. ॥ ३२ ॥

गाथा ३३ मीना छूटा शब्दना अर्थ

इसाण=इशान देवलोकना.
अंत सुराणं=अंतसुधीना देवताओनुं
रयणीओ=हाथ
सत्तहुंति=सात होय.
उच्चत्तं=उंचाइपणुं.

दुगदुग=बे, बे.
चउ=चार.
गेविज्ज=नव ग्रैवेक.
अणुत्तरे=अनुत्तर विमान.
इक्किक=एक एक.
परिहाणी—ओछुं करवुं.

ईसाणंत सुराणं, रयणीउ सत्तहुंति उच्चत्तं ॥ दुग दुग चउ गेवि, अणुत्तरेइक्किक परिहाणी ॥ ३३ ॥

शब्दार्थः—बीजा इशान देवलोकना अंत सुधीना भवन पति, व्यंतर, ज्योतिषी देवोना शरीरनी उंचाइ सात हाथनी छे. त्यार पछी बे, बे, बे, चार, नव ग्रैवेक अने पांच अनुत्तर ए देवलोकोमां अनुक्रमे एक एक हाथ शरीर प्रमाण उठुं जाणवुं ॥

विस्तारार्थः—(इसाणंत सुराणं) एटले बीजा इशान देवलोकना अंत सुधी भवनपति आदि जे जे देवताओ छे तेमना शरीरनी (उच्चत्तं) एटले उंचाइ (सत्त रयणीओ हुंति) एटले सात हाथनी होय छे. त्यार पछी ('इक्किके परिहाणी) एटले एक एक हाथ ओछो करता जवुं. ते आ प्रमाणे सौधर्म अने इशान ए बे देवलोकनी उंचाइ सात हाथनी, (दुग) एटले सनत्कुमार अने माहेंद्र ए बे देवलोकनी छ हाथनी, (दुग) एटले ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकनी पांच हाथनी, [दुग]

एटले शुक्र अने सहस्रार ए बे देवलोकनी चार हाथनी, अने (चउ) एटले आणंत, प्राणंत, आरण अने अच्युत ए चार देवलोकनी त्रण हाथनी अने (गेविज्ज) एटले नव ग्रैवेकमां बे हाथनी अने (अणुत्तरे) एटले अनूत्तर विमान वासी देवलोकनी एक हाथनी ए प्रमाणे देवोना शरीरनी उंचाइ कही ॥ ३३ ॥

गाथा ३४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

वावीसा=बावीस.
पुढवीए=पृथ्वीकाय.
सतय=सात.
आउस्स=अपकाय.
तिन्नि—त्रण.
वाउस्स=वाउकाय.
वास=वरस.
सहस्सा=हजार.
दस=दस.
तरु=प्रत्येक वनस्पति.
गणाण=समुह.
तेउ=तेउकाय.
तिरित्ता=त्रण अहोरात्र.
आउ=आयुष्य.

बावीसा पुढवीए, सत्तय आउस्स तिन्नि वाउस्स ॥ वास सहस्सा दस तरु, गणाण तेउ तिरित्ताउ ॥ ३४ ॥

शब्दार्थः—पृथ्वीकायनुं बावीस हजार वरसनुं, अपकायनुं सात हजार वर्षनुं, वाउकायनुं त्रण हजार

वर्षनुं, प्रत्येक वनस्पति कायनुं दस हजार वर्षनुं, अने तेउ कायनुं त्रण अहोरात्रनुं उत्कृष्ट आयुष्य होय छे. ए सर्व जीवोनुं जघन्यथी अंतर्मुहूर्त्तनुं आयुष्य होय छे. ॥ ३४ ॥

विस्तारार्थ-(पुढवीए) एटले पृथ्वीकाय जीवोनुं आयुष्य उत्कृष्टथी (बावीसा) एटले बावीस हजार वर्षनुं होय छे; (आउस्स) एटले अप्काय जीवोनुं आयुष्य (सत्तय) एटले सात हजार वर्षनुं होय छे; (वाउस्स) एटले वाउकाय जीवोनुं आयुष्य (तिन्नि) एटले त्रण हजार वर्षनुं होय छे. अने (तरुगणाण) एटले प्रत्येक वनस्पतिकायनुं आयुष्य (दस सहस्सा वास) एटले दस हजार वर्षनुं होय छे. अने (तेउ) एटले तेउकाय जीवोनुं उत्कृष्ट आयुष्य (तिरित्ताउ) एटले त्रण अहोरात्रनुं होय छे. आ उत्कृष्ट आयुष्य कह्युं पण तेमनुं जघन्य आयुष्य तो अंतर्मुहूर्तनुं होय छे. ॥ ३४ ॥

गाथा ३५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

वासाणि=वरस.
बारस=बार.
बिइंदियाणं=बेइंद्रि जीवोनुं.
तु=तो.
अउणापन्न=ओगणपचास.
दिणाइं=दिवसो.
छम्मास=छ मास.

वासाणि बारसाउ, बेइंदियाणं तेइंदियाणं

तु ॥ अउणा पन्न दिणाइं, चउरिं दिणांतु छम्मासा ॥ ३५ ॥

शब्दार्थ—बेइंद्रि जीवोनुं आयुष्य बार वर्षनुं, तेइंद्रि जीवोनुं ओगणपचास दिवसनुं अने चौरिंद्रि जीवोनुं छ मासनुं होय छे. ॥ आ सर्व जीवोनुं उत्कृष्ट आयुष्य जाणवुं, अने ए सर्व जीवोनुं जघन्यथी अंतर्मुहूर्तनुं आयुष्य जाणवुं. ॥ ३५ ॥

विस्तारार्थः—[बिइंदियाणं] बेइंद्रि जीवोनुं उत्कृष्ट आयुष्य [वासाणि बारसाउ] एटले बार वर्षनुं होय छे. [तिइंदियाणंतु] एटले तेइंद्रि जीवोनुं आयुष्य तो [अउणा पन्न दिणाइं] एटले ओगण पचास दिवसनुं होय छे. अने [चउरिंदिणं] एटले चौरिंद्रि जीवोनुं आयुष्य तो [छम्मासं] एटले छ महिनानुं होयछे. आ विकलेंद्रि जीवोनुं उत्कृष्ट आयुष्य कह्युं पण तेमनुं जघन्य आयुष्य तो अंतर्मुहूर्त्तनुं होयछे॥३५॥

गाथा ३६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सुर=देवता.
नेरइआण=नारकी.
ठिइ=स्थिति.

उक्कोसा=वधारेमां वधारे.
सागराणि=सागरोपम.
तित्तीसं=तेत्रीस.

चउपय=चार पग.
तिरिय=तिर्यंच.
मणुस्सा=मनुष्य.
तिन्निय=त्रण.
पलिओवमा=पल्योपम.
हुंति=होय छे.

सुर नेरइयाण ठिई, उक्कोसा सागराणि ति-
त्तीसं ॥ चउपय तिरिय मणुस्सा, तिन्निय प-
लिउवमा हुंति ॥ ३६ ॥

शब्दार्थः—देवता अने नारकीयोनी उत्कृष्ट आयुष्य स्थिति तेत्रीस सागरोपमनी होय छे. अने चार पगवाला तिर्यंचनी तथा मनुष्योनी उत्कृष्ट आयुष्यनी स्थिति त्रण पल्योपमनी होय छे. ॥ ३६ ॥

विस्तारार्थः—[सुर नेरइआण ठिइ] एटले देवता अने नारकीओना आयुष्यनी स्थिति [उक्कोसा] एटले उत्कृष्टथी [तित्तीसं सागराणि] एटले तेत्रीस सागरोपमनी होय छे. अने [चउपयतिरिय मणूस्सा] एटले चतुष्पद तिर्यंच अने मनुष्योनी उत्कृष्ट स्थिति [तिन्निय पलिओवमा हुंति] एटले त्रण पल्योपमनी होय छे. एवा मनुष्यो देवकुरु आदि क्षेत्रोमां होय छे अने आ तेमनुं उत्कृष्ट आयुष्य कह्युं पण तेमनी

जघन्य स्थिति तो अंतर्मुहूर्तनी जाणवी. ॥ ३६ ॥

गाथा ३७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

उर-उदर.
भुयगाणं=हाथे चालनारा.
परमाउ=उत्कृष्ट आयुष्य.
पुव्व कोडीओ=पूर्व कोडीओ.
पक्खीणं=पक्षीओनुं.
पुण=तेवी रीते; वळी.
भणिओ=कह्युं छे.
असंख भागो अ=असंख्यातमो भाग.
पलियस्स=पल्योपमनो.

जलयर उर भुअगाणं, परमाऊ होइ पुव्वकोडीउ ॥ पक्खीणं पुण भणिउ, असंख भागो-अ पलियस्स ॥ ३७ ॥

शब्दार्थः—सुसुमार विगेरे जलचर, सर्प विगेरे उरपरिसर्प अने नोलिया विगेरे भुजपरिसर्प ए सर्वेनुं उत्कृष्ट आयुष्य एक पूर्व कोटीनुं होय छे. तेमज पक्षीयोनुं उत्कृष्ट आयुष्य पल्योपमना असंख्यातमा भाग जेटलुं कह्युं छे. ॥ ३७ ॥

विस्तारार्थः—[जलयर उर] एटले जलचर उरपरिसर्प तथा [भुयगाणं] एटले भुज परिसर्पनुं [परमाउ] एटले उत्कृष्ट

आयूष्य [पुव्व कोडीओ होइ] एटले पूर्व कोडीनुं होय छे. तथा [पक्खीणं पुण] एटले पक्षीओनुं वली [असंख भागो अ पलियस्स] एटले पल्योपमना असंख्यातमा भाग जेटलुं [भणिओ] एटले कह्युं छे ॥ ३७ ॥

गाथा ३८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सव्वे=सर्वे
सुहुमा=सुक्ष्म.
साहारणा=साधारण.
समुच्छिमा=समुर्च्छिम.
मणुस्सा=मनुष्य.
जहन्नेणं=ओछामां ओछुं; जघन्यथी.
जीयंती=जीवे छे.
अंतमुहूत्तं=अंतर्मुहूर्त.
चिय=मात्र-निश्चे.

सव्वे सुहुमा साहारणा य, समुच्छिमा मणुस्सा-य ॥ उक्कोस जहन्नेणं, अंतमुहुत्तं चिय जि-यंति ॥ ३८ ॥

शब्दार्थः—पृथ्वीकायादि पांचे सुक्ष्म तथा साधारण जीवो तेमज समुर्छिम मनुष्यो उत्कृष्ट अने जघन्यथी एक अंतर्मुहुर्त्त निश्चे जीवे छे. ॥ ३८ ॥

विस्तारार्थः—[सव्वे] एटले पृथ्वीकायादि पांच स्थावर ए सर्वे [सुहुमा] एटले सुक्ष्म तथा [साहारणा] एटले साधारण अने [समुच्छिमा मणुस्साय] एटले समुर्च्छिम मनुष्यो [उक्को-

सा) एटले उत्कृष्टथी तथा (जहन्नेणं) एटले जघन्यथी (अंतमुहुत्तं) एटले अंतर्मुहूर्त्त (चिय) एटले निश्चे (जीयंति) एटले जीवेछे ॥ ३८ ॥

गाथा ३९ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

ओगाहणा=अवगाहना, उंचपणुं.
आउ=आयुष्य.
माणं=प्रमाण.
एवं=एवी रीते.
संखेवओ=संक्षेपथी.
समक्खायं=कह्युं.
जे=जे.
इथ=अहि.
विसेसा=विशेष.
सुत्ताउ=सूत्रने विषेथी.

उगाहणाउ माणं, एवं संखेवउ समक्खायं ॥ जे पुण इठ विसेसा, विसेस सुत्ताउ ते नेया ॥ ३९ ॥

शब्दार्थः—एवी रीते अवगाहना अने आयुष्यनुं मान संक्षेपथी कह्युं. वली एमां जे कांइ विशेष जाणवानुं होय ते विशेष सूत्रथी जाणी लेवुं ॥ ३९ ॥

विस्तारार्थः—(ओगाहणाउ माणं) एटले जेने विषे जीवनी स्थिति होयछे जेमां जीव रहेछे तेने अवगाहना कहीए, एवुं जे

प्रत्येक जीवनुं शरीर तेना आयुष्यनुं प्रमाण (एवं) एटले एवी रीते (संखेवओ) एटले संक्षेपे करी (समक्खायं) एटले कह्युं. परंतु (जे पुण इथ्थ) एटले जे कांइ वळी अहिआं (विसेसा) एटले विशेष होय ते. (विसेस सुत्ताउ) एटले विशेष सुत्र जे संग्रहणि आदि छे ते थकी (नेया) एटले जाणी लेवुं,

गाथा ४० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

उस्सप्पिणी=उत्सर्पिणी.
सकायंमि=पोतानी कायाने विषे.
उववज्जंति=उपजेछे.
चयंति=चवेछे.
अणंताओ=अनंतकाल सुधी.

एगिंदियाय सव्वे, असंख उस्सप्पिणी सकायंमि ॥ उववज्जंति चयंति अ, अणंत काया अणंताउ ॥ ४० ॥

शब्दार्थः—वळी सर्व एकेंद्रिय जीवो पोतानी कायामां असंख्य उत्सर्पिणी अवसर्पिणीकाल सुधी उत्पन्न थाय छे अने चवेछे; तेमज अनंतकाय जीवो पण अनंतीवार पोतानी कायामां उत्पन्न थाय छे अने चवेछे ॥ ४० ॥

विस्तारार्थः—[सव्वे] एटले पृथ्वीकायादि पांच स्थावर, ए सवे [एगिंदिया] एटले एकेंद्रि जीवो [असंख उस्सप्पिणी] एटले असंख उत्सर्पिणी तथा अवसर्पिणी सुधी (सकायंमि) एटले पोतानी कायाने विषे (उववज्जंति) एटले उत्पन्न थायछे अने (चयंति) एटले चवेछे. तथा (अणंतकाया अणंताओ) एटले अनंतकाय एटले साधारण वनस्पतिकाय जीवो पोतानी कायाने विषे अनंतीवार उत्पन्न थाय छे अने चवेछे ॥ ४० ॥

गाथा ४१ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

संखिज्जसमा=संख्यातावरससुधी.
विगला=विकलेंद्रि.
सत्तठ्ठ=सात, आठ.
भवा=भव.
पणिंदि=पंचेंद्रि.
तिरि=तिर्यंच.
मणुआ=मनुष्य.
सकाए=पोतानी कायाने विषे.
देवा=देवो.
नो=नहि—नथी.
चेव=निश्चे.

संखिज्ज समा विगला. सत्तठ्ठ भवा पणिंदि तिरि मणुआ ॥ उववज्जंति सकाए, नारय देवाय नो चेव ॥ ४१ ॥

शब्दार्थः–विकलेंद्रि जीवो लागट संख्याता वर्ष सुधी पोतानी कायामां उत्पन्न थाय. पंचिंद्रि तिर्यंच अने मनुष्यो सात आठ भव तेज गतिमां लागट उत्पन्न थाय अने नारकी तथा देवता तेज गतिमां मरीने फरी उत्पन्न थता नथी ॥ ४१ ॥

विस्तारार्थः–(संखिज्ज समा विगला) एटले विकलेंद्रि जीवो एटले बेइंद्रि तेइंद्रि अने चौरिंद्रि जीवो संख्याता वर्ष सुधी (उववज्जंति सकाए) एटले पोतानी कायाने विषे उत्पन्न थायछे अने चवेछे. अने पणिंदि तिरि मणुआ) एटले पंचिंद्रि तिर्यंच अने मनुष्यो (सत्तट्ठ भवा) एटले सात अथवा आठ भव करेछे अने (नारय देवा य नो चेव) एटले नारकी जीवो अने देवताओ मरण पामीने फरीने तेज गतिमां निश्चे उत्पन्न थता नथी. एटले नारकी मरीने नारकीमां न उपजे अने देवता मरी फरी देवतामां न उपजे. अवश्य एक बे भव बीजी गतिमां करीने पछी ते गतिमां उपजे. तेमज वली देवता मरी नरकमां पण न जाय अने नारकी मरी देवतामां पण न जाय ॥ ४१ ॥

गाथा ४२ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

दसहा=दस प्रकारे.
जीयाण=जीवना.
पाणा=प्राण.
इंदि=इंद्रि.

उसास=श्वासोच्छ्वास.
आउ=आयुष्य.
बलरुवा=बलरूप.
एगिंदिएसु=एकिंद्रिने विषे.
चउरो=चार.
विगलेसु=विकलेंद्रिने विषे.
सत्त=सात.
अट्ठेव=आठ.

दसहा जियाण पाणा, इंदिय उसासाउ जोग बल रुवा ॥ एगिंदिएसु चउरो, विगलेसु छ सत्त अठेव ॥ ४२ ॥

शब्दार्थः—जीवोने इंद्रिय, श्वासोच्छ्वास, आयुष्य, मन, वचन, काया ए त्रण जोगना त्रण बल मली दश प्राणो होयछे. तेमां एकेंद्रियने चार तथा विकलेंद्रिने छ, सात, अने आठ प्राण अनुक्रमे होयछे.

विस्तारार्थः—(दसहा जीयाण पाणा) एटले जीवोना प्राण दस प्रकारना कह्या छे. ते (ईंदि) एटले पांच इंद्रियो अने छठुं (उसास) एटले श्वासोच्छ्वास, सातमुं (आउ) एटले आयुष्य अने (जोग बल रुवा) एटले त्रण जोगनां त्रण बलरूप एटले मनबल, वचनबल अने कायबल ए दस प्राण जाणवा. तेमां (एगिंदिएसु चउरो) एटले एकेंद्रिने स्पर्शनेंद्रिय, श्वा-

सोच्छ्वास, आयुष्य तथा कायबल ए चार प्राण होयछे. अने (विगलेसु छ सत्त अट्ठेव) एटले विकलेंद्रिने अनुक्रमे छ सात अने आठ प्राण होयछे. एटले बेइंद्रिने स्पर्शनेंद्रिय, रसनेंद्रिय, श्वासोच्छ्वास, आयुष्य, कायबल तथा वचनबल ए छ प्राण होयछे, तेइंद्रियने स्पर्शनेंद्रिय, रसनेंद्रिय घ्राणेंद्रिय, श्वासोच्छ्वास, आयुष्य, कायबल तथा वचनबल ए सात प्राण होयछे. अने चौरिंद्रिने स्पर्शनेंद्रिय, रसनेंद्रिय, घ्राणेंद्रिय, चक्षुइंद्रिय श्वासोच्छ्वास, आयुष्य, कायबल तथा वचनबल ए आठ प्राण होयछे ॥ ४२ ॥

गाथा ४३ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

असन्नि=असन्नी.
सन्नि=सन्नी.
पंचिंदिएसु=पंचेंद्रियने विषे.
नव=नव.
दस=दस.
कमेण=अनुक्रमे.
बोधव्वा=जाणवा.
तेहिं=तेनी.
सह=साथे.
विप्पओगो=वियोग.
जीवाणं=जीवने.
भण्णए=कहेवायछे.
मरणं=मरण.

असन्नि सन्नि पंचिंदिएसु, नव दस कमेण बोधव्वा ॥ तेहिं सह विप्पओगो, जीवाणं भण्णए मरणं ॥ ४३ ॥

शब्दार्थ—असन्नी पंचिंद्रि तथा सन्नी पंचिंद्रिने अनुक्रमे नव अने दस प्राण होयछे. ते प्राणोनी साथेनो जे वियोग थायछे ते जीवने मरण कहेवायछे ॥ ४३ ॥

विस्तारार्थः—(असन्नि सन्नि पंचिंदिएसु) एटले असन्नि पंचिंद्रि तथा सन्नि पंचिंद्रिने (कमेण) एटले अनुक्रमे (नव दस) एटले नव अने दस प्राण (बोधव्वा) एटले जाणवा. एटले असन्नि पंचिंद्रिने स्पर्शनेंद्रिय, रसनेंद्रिय, घ्राणेंद्रिय, चक्षुइंद्रिय अने श्रोत्रेंद्रिय. श्वासोच्छ्वास, आयुष्य, कायबल तथा वचनबल ए नव प्राण होयछे. अने सन्नि पंचिंद्रिने मन बल सहित दस प्राणो होयछे. ए प्राण जेने जेटला कह्या छे. ते जीवने (तेहिं सह विप्पओगो) एटले तेमनी साथेनो जे वियोग थायछे ते (जीवाणं भण्णए मरणं) एटले जीवने मरण केहेवायछे.

गाथा ४४ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

एवं=ए प्रकारे.
अणोरपारे=पारावार.
संसारे=संसाररूपी.
सायरंमि=समुद्रने विषे.
भीमंमि=महा भयंकर.
पत्तो=प्राप्त थायछे.
अणंत=अनंती.
खुत्तो=वार.
जीवेहिं=जीवोने.
अपत्त=नहि पामेला.
धम्मोंइ=धर्मने.

एवं अणोरपारे, संसारे सायरंमि भीमम्मि ॥
पत्तो अणंत खुत्तो, जीवेहिं अपत्त धम्मेहिं ॥

शब्दार्थः—धर्मने नहि पामेला जीवोए ए प्रमाणे अपार अने भयंकर एवा संसार समुद्रमां अनंतीवार जन्ममरण प्राप्त कर्युं ॥ ४४ ॥

विस्तारार्थः—(अपत्त धम्मेहिं जीवेहिं) एटले जे जीवोने धर्मनी प्राप्ति थइ नथी तेओने (एवं) एटले आ प्रमाणे (अणोरपारे एटले पारावार रहित एटले जेनी आदी पण नथी अने अंत पण नथी एवा (भीमंमि) एटले महा भयंकर (संसारे सायरंमि) एटले संसाररूपी समुद्रने विषे (अणंत खुत्तो) एटले अनंतीवार प्राण वियोग रूप मरण (पत्तो) एटले प्राप्त थाय छे ॥ ४४ ॥

गाथा ४५ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

तह=तथा, तेमज.
चउरासी=चोरासी.
लक्खा=लाख.
संखा=संख्या.
जोणीण=योनीनी.
होइ=होय, थाय.
जीवाणं=जीवोनी.
पुढवाइणं=पृथिव्यादिकनी.
चउण्हं=चारनी.
पत्तेयं=प्रत्येकनी.
सत्त सत्तेव=अनुक्रमे सात, सात.

तह चउरासी लक्खा, संखा जोणीण होइ जीवाणं ॥ पुढवाइणं चउण्हं, पत्तेयं सत्त सत्तेव ॥ ४५ ॥

शब्दार्थ–तेवीज रीते जीवोनी योनीनी संख्या चोराशी लाख छे. तेमां पृथ्वी आदि चार निकायना दरेक जीवोनी योनीनी संख्या सात सात लाखनी छे ॥ ४५ ॥

विस्तारार्थः–(तह) एटले तथा (जीवाणं) एटले जीवोनी (जोणीण) एटले योनीनी (संखा) एटले संख्या (चउरासी लक्खा) एटले चोरासी लाख (होइ) एटले छे. जीवोनुं जे उत्पत्ति स्थान ते योनी कहेवायछे. तेमां (पुढवाइणं चउण्हं) एटले पृथिव्यादिक चारनी एटले पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउकाय अने वाउकाय ए चारनी (पत्तेयं) एटले प्रत्येकनी (सत्त सत्तेव) एटले सात सात लाख योनियो जाणवी ॥ ४५ ॥

गाथा ४६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

दस=दस.

पत्तेय तरुणं=प्रत्येक वनस्पतिकाय

चउदस=चौद.

लक्खा=लाख.

हवंति=होयछे.	चउरो=चार.
इयरेसु=इतर (साधारणने विषे.)	पंचिदि=पंचिंद्रि.
विगलिंदिएसु=विकलेंद्रिने विषे.	तिरियाणं=तिर्यंचनी.
दो दो=बे बे.	

दस पत्तेय तरूणं, चउदस लस्का हवंति इय-रेसु ॥ विगलिंदिएसु दो दो, चउरो पंचिंदि ति-रियाणं ॥ ४८ ॥

शब्दार्थः—प्रत्येक वनस्पतिकाय जीवोनी दशलाख योनी अने साधारण वनस्पतिकायनी चौद लाख योनी होयछे. वली विगलेंद्रिय जीवोनी बबे लाख योनी जाणवी तेमज पंचेंद्रि तिर्यंचनी चार लाख योनी जाणवी ॥ ४८ ॥

विस्तारार्थः—(पत्तेय तरुणं) एटले प्रत्येक वनस्पतिकायनी दस लाख योनी अने (इयरेसु) एटले साधारण वनस्पतिकायने विषे (चौदस लख्खा हवंति) एटले चौद लाख योनी होय छे. (विगलिंदिएसु) एटले विकलेंद्रिने विषे एटले बेइंद्रि, ते-इंद्रि अने चौरिंद्रि ए दरेकने विषे (दो दो) एटले बे बे ला-ख योनी जाणवी. अने (पंचिंदि तिरियाणं) एटले पंचिंद्रि

तिर्यचने विषे (चउरो) एटले चार लाख योनी जाणवी ॥

गाथा ४७ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

चउरो=चार.
नारय=नारकी.
सुराण=देवताओनी.
मणुआण=मनुष्यनी.
चउदस=चौद.
हवंति=होयछे.
संपिंडिआउ=सरवाले, एकठी करतां.
सव्वे=सर्वे.
चुलसी लखाउ=चोरासी लाख.
जोणीणं=योनीओ.

चउरो चउरो नारय, सुराण मणुआण चउद-
स हवंति ॥ संपिंडिआउ सव्वे, चुलसी ल-
क्खाउ जोणीणं ॥ ४७ ॥

शब्दार्थः—नारकी अने देवतानी चार चार लाख त-
था मनुष्यनी चौद लाख योनी होय छे. ए सर्व
एकठी करीये तो सर्वे मली योनीनी चोराशी
लाखनी संख्या थायछे ॥ ४७ ॥

विस्तारार्थः—[चउरो नारय] एटले नारकी जीवोनी चार लाख
योनियो छे, [सुरेसु चउरो] एटले देवोनी पण चार लाख
योनियो छे. [मणुआण] एटले मनुष्य प्राणीओनी [चउदस

हवंति] एटले चौद लाख योनियो छे. एवी रीते [संपिंडि-
याय] एटले बधीने एकठी करतां सरवाळे [सव्वे] एटले
सर्व [चुलसी] एटले चोरासी [लक्खाउ] एटले लाख
[जोणीणं] एटले योनियो थायछे ॥ ४७ ॥

गाथा ४८ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

सिद्धाणं=सिद्धने.
नत्थि=नथी.
देहो=देह—शरीर.
न=नथी.
आउ=आउखुं.
कम्मं=कर्म.
पाण=प्राण.
जोणीओ=योनी (पण).
साइ=सादी.
अणंता=अनंत.
तेसिं=तेमनी.
ठिइ=स्थिति.
जिणंदागमे=जिनेश्वरना आ-
गममां—सिद्धांतमां.
भणिया=कही छे.

सिद्धाणं नत्थि देहो, न आउ कम्मं न पाण जोणीउ ॥ साइ अणंता तेसिं, ठिई जिणंदा ऽगमे भणिया ॥ ४८ ॥

शब्दार्थः—सिद्धोने देह नथी, आयुष्य नथी, कर्म
नथी, प्राण नथी, अने योनी पण नथी. वली ते

ऊनी सादी अनंत स्थिति जिनेश्वरना आगममां कही बे. ॥ ४ए ॥

विस्तारार्थः-[सिद्धाणं देहो नथ्थि] एटले सिद्ध परमात्माने शरीर नथी, माटे [न आउ कम्मं] एटले आयु अने कर्म पण नथी, अने आयु नथी तेथी [न पाण जोणीओ] एटले प्राण अने योनी पण नथी. वली [साइ अणंता तेसिं] एटले ते सिद्धना जीवोनी सादी अनंत स्थिति [जीणंदागमे] एटले जीनेश्वरना सिद्धांतोने विषे [भणिया] कही छे ॥ ४८ ॥

गाथा ४ए मीना बूटा शब्दना अर्थ.

काले=काल.
अणाइ निहणे=अनादिनिधन [आदि अने अंत रहित].
जोणी=योनी.
गहणंमि=गहन दुःख देनारो.
भीसणे=भयने देनारो. [विषे.
इथ्थ=अहिंआं [आ संसारने
भमिया=भटकेला.
भमिहंति=भमशे.
चिरं=लांबा काल सुधी.
जीवा=जीवो.
जिणवयणं=जिन वचनने.
अलहंता=नहि पामेला.

काले अणाइ निहणे, जोणी गहणंमि जी-सणे इब ॥ जमिया जमिहंति चिरं,जीवा जि-णवयण मलहंता ॥ ४ए ॥

शब्दार्थः—अनादि अनंत एवा कालने विषे जिनवच-

नने नहि पामेला जीवो चोराशी लाख योनिये करीने गहन अने ज्ञयंकर एवा आ संसारने विषे बहु काल ज्ञम्या छे अने बहु काल ज्ञमशे. ॥४९॥

विस्तारार्थः–[अणाइ निहणे] एटले जेनी आदि पण नथी अने अंत पण नथी एवा अनादि अनंत कालने विषे [जीवा जिणवयण मलहंता] एटले जीनवचनने नहि पामेला जिवो (जोणी) एटले चोराशी लाख योनीए करी (गहणंमि) एटले गहन दुःख देनारो अने [भीसणे] एटले भयंकर एवो (इथ्थ) एटले अहिंआं वर्णव्यो एवो जे संसार तेने विषे (भमिया) एटले भटकेला छे अने (भमिहंति चिरं) एटले घणा काल सुधी भमशे ॥ ४९ ॥

गाथा ५० मीना छूटा शब्दना अर्थ.

ता=ते कारण माटे.
संपइ=संप्रति (हालमां).
संपत्ते=प्राप्त थयुं छे.
मणुअत्ते=मनुष्यपणुं.
दुल्लहेवि=दुर्लभ एवुं.
संमत्ते=समकित.
सिरि=श्री.
संतिसूरि=शांतिसूरि (आचार्य).
सिट्ठे=उपदेश करेला.
करेह=करो.
भो=हे भव्य जीवो.
उज्जमं=उद्यम.
धम्मे=धर्मने विषे.

ता संपइ संपत्ते, मणुअत्ते दुल्लहेवि सम्मत्ते ॥ सिरि संतिसुरि सिठे, करेह ज्ञो उज्जमं धम्मे

शब्दार्थः—ते कारण माटे हे भव्य जनो ! हमणां दुर्लभ एवुं मनुष्यपणुं प्राप्त थये छते अने सम्यक्त्व पण प्राप्त थये छते श्री शांतिसूरिये उपदेश करेला धर्मने विषे उद्यम करो ॥ ५० ॥

विस्तारार्थः—(ता) एटले ते कारण माटे (भो) एटले हे भव्य जीवो ! (संपइ) एटले हालमां (दुल्लहे) एटले दुर्लभ एवुं (मणुअत्ते) एटले मनुष्यपणुं (संपत्ते) एटले प्राप्त थये छते अने वली (वि सम्मत्ते) एटले ते उपरांत समकित प्राप्त थये छते (सिरि संति सूरि सिट्ठे) एटले श्री शांतिसूरिए उपदेश करेला (करेह उज्जमं धम्मे) एटले धर्मने विषे उद्यम करो.

गाथा ५१ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

एसो=आ—ए.
जीववियारो=जीवविचार.
संखेवरुइण=संक्षेप रुचिवंत.
जाणणाहेउ=जाणवाने अर्थे. (हेतुए).
संखित्तो=संक्षेपथी.
उद्धरिओ=उद्धार कर्यो छे.
रुद्दाओ=अतिशय विस्तारवाला.
सुय समुद्दाओ=श्रुत समुद्रथी.

एसो जीव वियारो, संखेवरुईण जाणणा हेऊ ॥ संखित्तो उद्धरिउ, रुद्दाउ सुय समुद्दाउ॥

शब्दार्थः—आ जीवविचार थोडी बुद्धिवाला जीवोने

जाणवाने माटे अतिशे विस्तारवंत एवा श्रुत समु-द्र थकी संक्षेपे उद्धर्यो छे ॥ ५१ ॥

विस्तारार्थः-[एसो] एटले आ जे [जीवविचारो] एटले जीव-विचार कह्यो ते [संखेवरुइण] एटले संक्षेप रुचिवंत जीवोने एटले स्वल्प मतिवाला जीवोने [जाणणा हेउ] एटले जाण-वाने अर्थे [रुद्दाओ] एटले अतिशे विस्तारवंत एवा [सुय समुद्दाओ] एटले श्रुत समुद्रथकी [संखित्तो उद्धरिओ] ए-टले संक्षेपथी उद्धार करीने रच्यो छे ॥ ५१ ॥

॥ इति श्री जीवविचार प्रकरण समाप्तं ॥

श्री जीवविचारना छूटा बोल.

१ जीवना बे भेद छे.

१ संसारी ते कर्म सहित. २ मोक्षना ते कर्म रहित.

२ संसारी जीवना बे भेद छे.

१ थावर ते स्थिर रहे ते. २ त्रस ते हाले चाले ते.

३ थावर जीवना पांच भेद छे.

१ पृथ्विकाय ते माटी पाषाणादिक.

२ अपकाय ते पाणीना जीव.

३ तेउकाय ते अग्निना जीव.

४ वाउकाय ते वायराना.

५ वनस्पतिकाय ते झाडपालादिकना जीव.

४ वनस्पतिकाय जीवना बे भेद छे.

१ प्रत्येक–ते एक शरीरना विषे एक जीव होय ते.

२ साधारण–तेएकशरीरनाविषेअनंताजीवहोयते.

५ त्रसकायना चार भेद छे.

१ बेंद्रीना ते शरीर अने जीभवाळा. २ तेंद्रीना ते शरीर, जीभ अने नासीकावाळा. ३ चौरें द्रीना ते शरीर, जीभ, नासीका अने चक्षुवाळा.

४ पंचेंडीना ते शरीर, जीन्न, नासीका, चक्षु अने कानवाळा.

६ पंचेन्द्री जीवना चार न्नेद छे.

१ नारकी. २ तिर्यंच. ३ मनुष्य. ४ देवता.

७ नारकी सात छे तेनां नाम तथा गोत्र.

१ घमा—रत्नप्रन्ना. २ वंशा—शर्कराप्रन्ना. ३ सेला—वालुकाप्रन्ना. ४ अंजण—पंकप्रन्ना. ५ रिष्ठा—धुमप्रन्ना. ६ मघा—तमप्रन्ना. ७ माघवती—तमतमाप्रन्ना.

८ तिर्यंचपंचेंडीना त्रण न्नेद छे.

१ जलचर—ते पाणीमां रेहेनारा प्राणीन्न.

२ थलचर—ते जमीन नपर चालनारा प्राणीन्न.

३ खेचर—ते आकाशमां नम्नारा प्राणीन्न.

९ मनुष्यना त्रण न्नेद छे.

१ कर्मन्नूमि क्षेत्रना. २ अकर्मन्नूमि क्षेत्रना.

३ अंतरद्विप क्षेत्रना.

१० कर्मन्नूमिनां क्षेत्र १५ छे तेनां नाम.

५ न्नरत क्षेत्र. ५ ऐरवृत क्षेत्र. ५ महाविदेहक्षेत्र.

११ अकर्मन्नूमिनां ३० क्षेत्र छे तेनां नाम.

५ हैमवंत. ५ ऐरण्यवृत, ५ रम्यक. ५ देवकुरु.
५ हरिवर्ष. ५ उत्तरकुरु.

१२ अंतरद्वीपनां ५६ क्षेत्र छे ते आ जंबुद्विप मध्ये हिमवंत् अने शिखर एवा बे पर्वत छे—ए पर्वतो मध्येथी पूर्वे अने पश्चिमे लवण समुद्रमां आठ गजदंता (दाढा) निकळ्या छे ते एक एक गज दंता उपर सात सात क्षेत्रो छे.

१३ देवताना चार ज्ञेद छे. [वैमानीकना.
१ ज्ञूवनपतिना. २ व्यंतरना. ३ ज्योतसीना. ४

१४ ज्ञूवनपति देवताना१० ज्ञेदछे.(निकाय--स्थानक)
१ असुरकुमार निकाय (स्थानक). २ नागकुमार निकाय. ३ सुवर्णकुमार निकाय. ४ विद्युतकुमार निकाय. ५ अग्निकुमार निकाय. ६ द्विपकुमार निकाय. ७ उदधिकुमार निकाय. ८ दिशिकुमार निकाय. ९ पवनकुमार निकाय. १० स्तनितकुमार निकाय.

१५ व्यंतर देवताना बे ज्ञेद छे.
१ व्यंतरना. २ वाण व्यंतरना.

१६ व्यंतर देवताना आठ ज्ञेद छे.

१ पिशाच. २ ज्ञूत. ३ यक्ष. ४ राक्षस. ५ किंनर. ६ किंपुरुष. ७ महोरग, ८ गंधर्व.

१७ वाणव्यंतरना आठ ज्ञेद छे.

१ अणपन्नी निकाय (स्थानक). २ पणपन्नी निकाय. ३ एसीवादी निकाय. ४ ज्ञूतवादी निकाय. ५ कंदित निकाय. ६ महाकंदित निकाय. ७ कोहंरू निकाय. ८ पतंग निकाय.

१८ ज्योतसी देवताना पांच ज्ञेद छे.

१ चंद्र. २ सूर्य. ३ ग्रह. ४ नक्षत्र. ५ तारा.

१९ वैमानिक देवताना बे ज्ञेद छे. [स्वामीछे.

१ कल्प ते आचारवाळा. २ कल्पातीत ते पोते

२० कल्प ते बार देवलोक वाळा, ते देवलोकनां नाम.

१ सुधर्म देवलोक. २ इशान देवलोक. ३ सनत कुमार देवलोक. ४ माहेंद्र देवलोक. ५ ब्रह्म देव लोक. ६ लांतक देवलोक. ७ महाशुक्र देवलोक. ८ सहसार देवलोक. ९ आनंत देवलोक. १० प्राणंत देवलोक. ११ आरण देवलोक. १२ अच्युत देवलोक

२१ कल्पातीतना बे भेद छे.

१ नवग्रैवेकना. २ पांच अनुत्तर विमानना.

२२ नवग्रैवेकनां नाम.

१ सुदर्शन. २ सुप्रतिबंध. ३ मनोरम. ४ सर्वभद्र. ५ विशाळ. ६ सुमनस. ७ सुमणुस. ८ प्रीयंकर ९ आदित्य.

२३ पांच अनुत्तर वैमाननां नाम.

१ विजय. २ विजयंत. ३ जयंत. ४ अपराजित. ५ सर्वार्थसिद्ध.

२४ मोक्षना जीवना १५ भेद छे.

१ जिणसिद्धा. २ अजिणसिद्धा. ३ तिर्थसिद्धा. ४ अतिर्थसिद्धा. ५ गृहलिंगेसिद्धा. ६ अन्यलिंगेसिद्धा. ७ स्वलिंगेसिद्धा. ८ स्त्रिलिंगेसिद्धा.

९ पुरुषलिंगेसिद्धा. १० नपुंसकलिंगेसिद्धा. ११ प्रत्येकबुद्धसिद्धा. १२ स्वयंबुद्धसिद्धा. १३ बोधबोधितसिद्धा. १४ एकसिद्धा. १५ अनेकसिद्धा.

ए प्रकारे जीवनो विचार संक्षेपे जाणवो. हवे ए जीवोनो उत्कृष्टो देहमान तथा उत्कृष्टो आयुमान नीचे प्रमाणे जाणवुं:—

२५ पृथ्वीकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो–अंगुलना असंख्यातमा भागनो. २ आयुष–बावीस हजार वरसनुं.

२६ अपकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो–अंगुलना असंख्यातमा भागनो. २ आयुष--सात हजार वरसनुं.

२७ तेउकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो–अंगुळना असंख्यातमा भागनो. २ आयुष--त्रण अहोरात्रनुं.

२८ वाउकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो–अंगुळना असंख्यातमा भागनो. २ आयुष त्रणहजार वरसनुं.

२९ साधारण वनस्पतिकायनुं.

१ शरीर–अंगुळना असंख्यातमा भागनुं.
२ आयुष–अंतरमुहूर्तनुं.

३० प्रत्येक वनस्पतिकायनुं.

१ शरीर एक हजार जोजन अधीक.
आयुष–दश हजार वरसनुं.

३१ बेंद्रीजीवनुं.

१ शरीर--बार जोजननुं. २ आयुष–बार वरसनुं.

३२ तेंद्रीजीवनुं.

१ शरीर--त्रण गाउनुं. २ आयुष–४९ दिवसनुं.

३३ चौरेंद्री जीवनुं.

१ शरीर–चार गाउनुं. २ आयुष ६ मासनुं.

३४ पहेली नारकीना जीवोनुं.

१ शरीर ७॥ धनुष्य ने ६ अंगुलनुं

२ आयुष १ सागरोपमनुं.

३५ बीजी नारकीना जीवोनुं.

१ शरीर १५॥ धनुष्य अने १२ अंगुळनुं

२ आयुष ३ सागरोपमनुं

३६ त्रीजी नारकीना जीवोनुं.

१ शरीर ३१। धनुष्यनुं २ आयुष- ७ सागरोपमनुं.

३७ चोथी नारकीना जीवोनुं.

१ शरीर ६२॥ धनुष्यनुं. २ आयुष १० सागरोपमनुं.

३८ पांचमी नारकीना जीवोनुं.

१ शरीर १२५ धनुष्यनुं २ आयुष १७ सागरोपमनुं.

३९ छठी नारकीना जीवोनु

१ शरीर-२५० धनुष्यनुं-२ आयुष-२२ सागरोपमनुं

४० सातमी नारकीना जीवोनु.

१ शरीर-५०० धनुष्यनुं-२आयुष-३३ सागरोपमनुं-

४१ समुर्छिमजलचरनुं-

१ शरीर--एक हजार जोजननुं.

२ आयुष क्रोड पुरवनुं.

४२ समुर्छिम थलचरनुं.

१शरीर-२थी९जोजननुं- २आयुष--८४०००वरसनुं

४३ समुर्छिम खेचरनुं-

१ शरीर २ थी ९ धनुष्यनुं-

२ आयुप ७२००० वर्षनुं-

४४ गर्भज जलचरनुं-

१शरीर--१हजार जोजननुं- २आयुष-क्रोड पूरवनुं-

४५ गर्भज थलचरनुं-

१ शरीर१०००जौजननु-२ आयुष ३ पल्योपमनुं-

४६ गर्भज खेचरनुं-

१ शरीर २ थी ९ धनुष्यनुं-

२ आयुष पल्योपमनो असंख्यातमो ज्ञाग.

४७ गर्ज्ञज मनुष्यनुं.

१ शरीर त्रण गाउनुं. २ आयुष त्रण पल्योपमनुं.

४८ समुर्छिम मनुष्यनुं.

१ शरीर अंगुळना असंख्यातमा भागनुं,

२ आयुष--अंतरमुहूर्तनुं.

४९ ज्रूवनपतिना देवताओनुं.

१ शरीर सात हाथनुं. २ आयुष--बे पल्योपमनुं (नवनिकायना) असुर कुमारनुं देशे उणुं एक सागरोपम अधीक

५० व्यंतर देवताओनुं.

१ शरीर सातहाथनुं. २ आयुष--एक पल्योपमनुं.

५१ ज्योतिषी देवताओनुं.

१ शरीर सातहाथनुं.

२ आयुषनी वीगत नीचे प्रमाणे.

१ चंद्रमानुं एक पल्योपम ने एक लाख वरस.

२ सुर्यनुं एक पल्योपम ने एक हजार वरस.

३ ग्रहनुं एक पल्योपम.

४ नक्षत्रनुं अर्ध पल्योपम.

५ तारानुं एक पल्योपमनो चोथो भाग.

५२ सुधर्म देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—सातहाथनुं. आयुष—बे सागरोपमनुं.

५३ इशान देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—सातहाथनुं

२ आयुष—बे सागरोपम अधिक.

५४ सनतकुमार देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—६ हाथनुं. आयुष—७सागरोपमनुं.

५५ माहेंद्र देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—६ हाथनुंआयुष—७सागरोपम अधिकनुं.

५६ ब्रह्मदेवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—५ हाथनुं. २ आयुष--१० सागरोपमनुं.

५७ लांतकदेवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—५ हाथनुं २ आयुष—१४ सागरोपमनुं.

५८ शुक्रदेवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर ४ हाथनुं २ आयुष—१७ सागरोपमनुं.

५९ सहस्रार देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर-४ हाथनुं २ आयुष-१८ सागरोपमनुं

६० आणंतदेवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर-३ हाथनुं. २ आयुष-२० सागरोपमनुं

६१ प्राणंत देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर-३ हाथनुं. २ आयुष-२० सागरोपमनुं.

६२ आरणदेवलोकना देवताउनुं.

१ शरीर-३ हाथनुं. २ आयुष-२१ सागरोपमनुं.

६३ अच्युत देवलोकना देवताउनुं.

१ शरीर-३ हाथनुं. आयुष-२२ सागरोपमनुं.

६४ नवग्रैवेकना देवताउनुं.

१ शरीर-२ हाथनुं. २ आयुष नीचे प्रमाणे छे.

१ लीनुं२३सागरोपमनुं.२ जीनुं २४ सागरोपमनुं.

३ जीनुं२५सागरोपमनुं ४ थीनुं २६ सागरोपमनुं.

५ मीनुं२७सागरोपमनुं.६ ठीनुं २८ सागरोपमनुं.

७ मीनुं२९सागरोपमनुं ८ मीनुं ३० सागरोपमनुं.

९ मीनुं ३१ सागरोपमनुं.

६५ पांच अनुत्तरविमानना देवताउनुं.

१ शरीर एक हाथनुं.

२ आयुष नीचे प्रमाणे.

१ पेहेला चारेमां ३१ थी ३३ सागरोपमनुं.

२ सर्वार्थसिद्धमां ३३ सागरोपमनुं.

६६ श्री मोक्षना जीवने.

शरीर पण नथी अने आयुष पण नथी.

जीवविचारना छूटा बोल मधेथी सवाल.

१ जीवना प्रकार केटला अने कया कया ?

२ संसारी जीवना केटला भेद अने कया कया ?

३ स्थावर कोने कहीए ?

४ त्रस कोने कहीए ?

५ स्थावरना भेद केटला अने कया कया ?

६ वनस्पतिकायना केटला भेद अने कया कया ?

७ प्रत्येक वनस्पतिकाय कोने कहीए ?

८ साधारण वनस्पतिकाय कोने कहीए ?

९ त्रसकायना केटला भेद तथा कया कया ?

१० एकेंद्रि, बेइंद्रि, तेइंद्रि, चौरिंद्रि अने पंचिंद्रिने कइ कइ इंद्रियो के शरीरनां अवयव होय ?

११ पंचेंद्रि जीवना भेद केटला अने कया कया ?

१२ नारकी केटली छे ते तथा तेनां नाम अने गोत्र कही जाओ.

१३ तिर्यंच पंचेंद्रिना भेद केटला छे अने कया कया?

१४ मनुष्य कया कया क्षेत्रमां रहेछे ?

१५ कर्मभूमि, अकर्मभूमि अने अंतरद्विपनां केटलां केटलां अने कयां कयां क्षेत्र छे वारु ?

१६ देवताना केटला भेद छे अने कया कया ?

१७ भूवनपतिना भेद केटला छे ते नाम साथे कही जाउ.

१८ निकाय एटले शुं ?

१९ व्यंतर निकायना केटला भेद छे अने ते कया कया?

२० व्यंतरना केटला भेद छे अने ते कया कया?

२१ वाणव्यंतरना भेद केटला छे अने कया कया?

२२ ज्योतसी देवोना केटला भेद छे अने कया कया ?

२३ वैमानिक देवोना केटला भेद छे अने कया कया?

२४ कल्प एटले शुं? कल्पातीत एटले शुं?

२५ कल्पातीतना केटला भेद छे तथा कया कया ?

२६ ग्रैवेकनां तथा अनुत्तर विमाननां नाम कही जाउ.

२७ केटले भेदे सिद्ध थाय छे ? [आयुष्य कहो

२८ नीचेना जीवोनुं उत्कृष्ट देहमान तथा उत्कृष्ट पृथ्वीकाय, अपकाय, तेउकाय, वाउकाय, प्रत्येक वनस्पतिकाय, अने साधारण वनस्पतिकाय; बे इंद्रि तेइंद्रि अने चौरिंद्री; पहेली नारकीना जीवो, बीजी नारकीना, त्रीजी नारकीना, चोथी नारकीना, पांचमीमी नारकीना छठी नारकीना अने सातमी नारकीना; समुर्छिम जलचर, थलचर अने खेचर; गर्भज जलचर, थलचर अने खेचर; गर्भज मनुष्य अने समुर्छिम मनुष्य; भूवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, चंद्र, सूर्य, ग्रह नक्षत्र अने तारा; सुधर्म, इशान, सनत कुमार, महेंद्र, ब्रह्म, लांतक शुक्र, आणंत, प्राणंत, आरण, अच्युत, नवग्रैवेयक, अने पांच अनुत्तर विमानवासी देवो. [त्यारे शुं छे ?

२९ मोक्षना जीवोने शरीर अने आयुष्य नथी

गाथाबंध जीवविचार मधेना सवाल.

१ सिद्ध कोने कहीए.

२ संसारी कोने कहीए.

३ पृथ्वीकायना सघळा भेद कही जाउ.

४ अपकायना भेद गणावो.

५ तेउकायना भेद कहो.

६ वाउकायना भेद गणावो.

७ वनस्पतिकायना मुख्य भेद कहो. [कही जाउ.

८ साधारण तथा प्रत्येक वनस्पतिकाय दाखला साथे

९ अनंतकाय वनस्पति उळखवानां लक्षण बतावो.

१० प्रत्येक वनस्पतिकाय कोने कहीए तथा तेनां
दृष्टांत कहो.

११ स्थावर सूक्ष्म कया कया छे ते समजावो.

१२ बेंद्रि गणावी जाउ.

१३ तेंद्रि जीव कही जाउ

१४ चौरिंद्रि गणावी जाउ.

१५ पंचिंद्रि जीवोना मुख्य भेद कहो·

१६ तिर्यंच पंचिंद्रिना भेद गणावी जाउ·

१७ जळचर कही जाउ·

१८ स्थलचर विषे जाणता हो ते कहो·

१९ खेचरनुं वर्णन कही जाव.

२० समूर्छिम तथा गर्भज भेद वर्णवो.

२१ कर्मभूमि कोने कहीए.

२२ मनुष्य पंचेन्द्रिना भेद कही जाओ.

२३ कर्मभूमि, अकर्मभूमि, अंतरद्विपना मनुष्योनां देहमान तथा आयुष्य कहो.

२४ मनुष्यना ३०३ भेद गणावो. [कारना छे ते कहो.

२५ नीचेना जीवो केटली इंद्रीओवाळा तथा केवा प्र हींगलोक, बरफ, अंगारा, वंटोळीओ, कुंपल, शंख कानखजुरा, धनेरां, वींछी, सीसुमार, गाय, पोपट, चामाचीडीयुं, अभ्रक, करा, भरसाड, गुंजवायु, कुंथुआ, घीमेल, कोडीओ, आडु, इंद्रगोप, सवा, मांकड, मेर, भूमीफोडा, वागोळ, सारस, नोळीआ, काचबा, डांस, जु.लीख, पोरा, वीजळी, भस, सप, माछलां, तीड. [कही जाव.

२६ भूवनपति, व्यंतर, जोतिषी, अने वैमानीकना भेद

२७ सिद्धना पंदर भेदनुं वर्णन करो.

